

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΕΤΟΣ **Ε'ΣΤ'**
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡ. 72

ΔΤΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: Ὀνειρος (ποίημα)

ΑΜΜΑΡΙΚΑ ΡΟΥΣΙΑ: Οἱ ἑπτὰ πηγές τῆς ἀγάπης (διήγημα)

Ι.Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Φθινοπωρινή συμφωνία. Τὰ δειλινὰ τὰ βροχερά. Ἦρθε τὸ
δειλί (ποίηματα)

Α.Α. ΠΑΝΑΡΕΤΟΥ: Παρατηρήσεις σὲ γεωργικὲς παροιμίες Κύπρου (μελέτη)

(Συνέχεια ἀπὸ μέσα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΙΟΥΝΗΣ, 1941

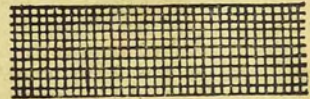
Ἀνακουφίζει τοὺς πόνους καὶ κοιμᾷ

ΣΑΚΑΤΕΜΑ ΟΣΦΥΑΛΓΙΑ

Τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πόνων τῆς μέσης καὶ ῥάχης εἶνε τὸ ΣΛΟΑΝΣ. Ἐπαλειφόμενον ἀνευ ἐντριβῆς συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν νέου αἵματος μέσῳ τῶν πονεμένων μελῶν τοῦ σώματος, ἅτινα θερμαίνει, διαλύει καὶ καθυλογοῖται ἀφαιρεῖ τοὺς πόνους καὶ ἀνακουφίζει τοὺς μυς. Ὁ ὕπνος σας ἀποκαθίσταται βαθύς, καὶ ἡσυχός. Δικαίως δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐπικαλοῦσι τὸ Σλόανς Λίμεντ ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ SLOAN'S

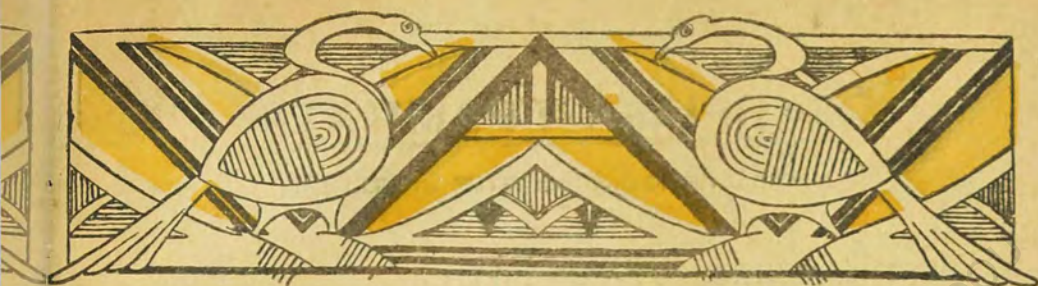
Τὸ παγκοσμιον φήμης ὑγρόν προς ἐπά-
λεψιν μετὰ χειρῶν
νον ἀπὸ 133 F θ νη

SLOANS

LINIMENT

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Ε'ΣΤ'
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡ. 72

ΓΛ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: "Όνειρος (ποίημα)

ΜΑΡΙΚΑ ΡΟΥΣΙΑ: Οί έφτά πηγές της αγάπης (διήγημα)

Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Φθινοπωρινή συμφωνία. Τά δειλινά τά βροχερά. Ήρθε τó
δειλί (ποίηματα)

Α. ΠΑΝΑΡΕΤΟΥ: Παρατηρήσεις σέ γεωργικές παροιμίες Κύπρου (μελέτη)

(Συνέχεια από μέσα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΙΟΥΝΗΣ, 1941

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής : ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερόνια

Τυπογραφείο : «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ : ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ : Πίστη και Δύναμη. Κυπριακά Σημειώματα : ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : 'Ο Άγιος Νεόφυτος : Παρατηρήσεις και Σχόλια.—Ποῖος ἦταν ὁ ζωγράφος Φίλιππος, ὁ τούπικλην ὁ Γούλ;—Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ : Μιά ζωντανή σελίδα ἀπὸ τὸ Κυπριακὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ 21. Νέα Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ

ΠΕΤΡΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ : 'Ανέκδοτα Γράμματα.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : Κυπριακά Έγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ ΣΤ'
ΑΡ. 72

ΚΥΠΡΟΣ

ΙΟΥΝΗΣ, 1941

Ο ΝΕΙΡΟΣ

"Έρχεσαι κάποτε; Έρχεσαι στους ύπνους...

Λάμψη φωτός άνεσπερου και πίκρια
για ότι πιά έχαθη... Μια μελάγχολη έγνοια
και περιουλλογή: *Βραχὺς ὁ χρόνος!*

Νυστάγματα χρυσά της χρυσῆς ώρας
πού δέν ὑπάρχει σκιά, και τὸ Τραγούδι
στη μουσική του ἐνόραση διπλώνει
τᾶσπρο φτερό του, λές για νά γροικήσει
τόν ἴδιο ἑαυτό του στη σιγή της ώρας
πού δέν ὑπάρχει σκιά...

Μοῦ ἔρχεσαι ξάφνου,
και τᾶηδονολογήματα ξυπνοῦνε
παιδιάτικες χαρές στη γειτονιά μας.
Τρεξίματ' ἄλαφιῶν, ξονεμισμένα
μαλλάκια, τραχηλιές ξεκουμπωμένες,
πρόσωπα ροδαλά ἡλιοπυρωμένα,
ἡ ναυτική Σου ἡ μπερτα λερωμένη
και τὰ ὄραματικά μεγάλα μάτια...

Νυστάγματα χρυσά, πού ὁ χρυσὸς ἥλιος
βασιλικὸς ἀητός ἀεροζυγιέται
στη μέση τούρανοῦ· σιγή της ώρας
πού δέν ὑπάρχει Θάνατος οὔτε ἴσκιος,
και τὸ βαθὺ Τραγούδι συλλογιέται --
παλμός εἶσαι, ὦ στιγμή, και θὰ σὲ χάσω,
ἐνῶ ποθῶ νά σὲ κρατήσω αἰώνια!

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερόνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ. Πίστη και Δύναμη. Κυπριακά Σημειώματα: ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: 'Ο Άγιος Νεόφυτος: Παρατηρήσεις και Σχόλια.—Ποίος ήταν ο ζωγράφος Φίλιππος, ο τούπικλην ο Γούλ;—Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ: Μια ζωντανή σελίδα από το Κυπριακό όλοκαύτωμα του 21. Νέα Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ

ΠΕΤΡΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ: 'Ανέκδοτα Γράμματα.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Κυπριακά Έγγραφα της Τουρκοκρατίας

Κυπριακὰ Γράμματα

ΕΤΟΣ ΣΤ'
ΑΡ. 72

ΚΥΠΡΟΣ

ΙΟΥΝΗΣ, 1941

Ο ΝΕΙΡΟΣ

"Έρχεσαι κάποτε; έρχεσαι στους ύπνους...

Λάμψη φωτός άνεσπερου και πίκρια
για ότι πιά έχάθη... Μια μελάγχολη έγνοια
και περιουλλογή: *Βραχύς ό χρόνος!*

Νυστάγματα χρυσά της χρυσής ώρας
πού δέν υπάρχει σκιά, και τό Τραγούδι
στή μουσική του ένόραση διπλώνει
τάσπρο φτερό του, λές για να γροικήσει
τόν ίδιο έαυτό του στή σιγή της ώρας
πού δέν υπάρχει σκιά...

Μου έρχεσαι ξάφνου,
και τάηδονολογήματα ξυπνοϋνε
παιδιάτικες χαρές στή γειτονιά μας.
Τρεξίματ' άλαφιών, ξανεμισμένα
μαλλάκια, τραχηλιές ξεκουμπωμένες,
πρόσωπα ροδαλά ήλιοπυρωμένα,
ή ναυτική Σου ή μπέρτα λερωμένη
και τά όραματικά μεγάλα μάτια...

Νυστάγματα χρυσά, πού ό χρυσός ήλιος
βασιλικός άητός άεροζυγιέται
στή μέση τούρανοϋ: σιγή της ώρας
πού δέν υπάρχει Θάνατος ούτε Ίσκιος,
και τό βαθύ Τραγούδι συλλογιέται — —
παλμός είσαι, ώ στιγμή, και θά σέ χάσω,
ένώ ποθώ να σέ κρατήσω αίώνια!

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

ΟΙ ΕΦΤΑ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἐξοῦσαν κι οἱ δύο ἀπὸ τὴν ἴδια ἀγάπη, τὸ ἀθῶο βοσκοπαίδι κι ὁ γερο-κολασμένος ὁ Μάγος τῶν Κελιῶν. Αὐτὸ τὸ θάμα τὰ λουλούδια κι ἡ ἀγάπη μποροῦν νὰ τὸ κάνουν, σὰν τρεφουν ἀπὸ μιὰ ρίζα τὴ χαρὰ πολλῶν κορδιῶν. Ἔτσι ὁ γέρος κι ὁ νηος δὲν ἔνοιωσαν τὸν ἴδιο σπόρο μὲς στὴν καρδιά τους νὰ πέφτει. Μὰ ὁ σπόρος ἔσκασε κρυφὰ κι ἀναζήτησε λίγη δροσιά νὰ τραφεῖ. Καὶ τὰ ριζάκια γένηκαν ρίζες, κι οἱ ρίζες ἔδεσαν τὰ κορμιά τῶν ἀνθρώπων στὴ γῆ. Ὡστόσο τὸ δέντρο τίναζε κλώνους καὶ πέταγε κορφές. Φορτωνοτα λουλούδια ἔτοιμα νὰ δέσουν καρπούς. Μὰ κι οἱ καρποὶ τῆς ἀγάπης ὅταν ὠριμάσουν πέφτουν καὶ σαπίζουν στὸ χῶμα σὰν κάθε καρπὸ. Κι αὐτὸ τὸ ξέραν καὶ δὲν τὸ θελαν οὔτε τὸ ἀθῶο βοσκοπαίδι, οὔτε ὁ γεροκολασμένος ὁ Μάγος τῶν Κελιῶν. Γι' αὐτὸ συμφώνησαν αὐτοὶ τὴ δικὴ τους ἀγάπη νὰ τὴν κρατήσουν ἴδια ὀλανθισμένη γιὰ πάντα, ὥσπου στέκει στὰ μάτια τους κόσμος καὶ στὴν καρδιά τους ζωὴ. Καὶ τὸ κατάφεραν σὰν βάλανε μαζί τὴ γνώση τῶν γερατιῶν καὶ τὴν ἀθωότη τῆς ἀνέγγικτης νηότης. Καὶ τώρα ζοῦν εὐτυχισμένα, ὁ καθένας μὲς στὴ δικιά του ἀγάπη, ποῦ δὲν μπορεῖ πιά νὰ σβῆσει ποτέ. Τὸ μυστικὸ τους ὄλοι μποροῦν νὰ τὸ μαθοῦν, μὰ λίγοι εἶναι κείνοι ποῦ θὰ τὸ καρπιστοῦν.

Σμιζανε, λοιπόν, μιὰ μέρα ἔτσι ὅπως σμίγουν στὴν τύχη τὰ φύλλα τοῦ ἀνέμου καὶ δὲν ξαίρει κανένας πόθεν ἦρταν κι οὔτε τὴ γῆ ποῦ τὰθρεψε οὔτε τὸ δέντρο ποῦ τὰχει χαρεῖ. Ὁ γέρος βρέθηκε στὴν κορφή, ἐκεῖ ὅπου οἱ βράχοι στήνουν κάστρα καὶ πύργους κι ἀνοίγουν σκοτεινὲς μαῦρες σπηλιές. Ἐμπρὸς τους γενιέται ὁ ἥλιος. Λουζει τὰ βοσκοτοπιά, πυρῶνει τὶς πολιτείες στὸν κάμπο, σέρνει στὶς κορφές τὶς πορφύρες καὶ παεὶ νὰ πέσει πίσω ἀπ' τοὺς βράχους νὰ κοιμηθεῖ. Πῶς βρέθη ὁ γέρος μὲς στὶς σπηλιές, κανένας δὲν ξαίρει. Τὸν ἀντάμωσαν οἱ βοσκοὶ μιὰ μέρα καὶ τὸπαν στὸν κάμπο κι ἀνέβηκαν ἀπ' τὸν κάμπο γιὰ νὰ τὸν δοῦν. Καὶ εἶδαν ἕνα ψηλὸ σιγνὸ γέρο, ποῦ δὲ γελοῦσε ποτέ. Ἦξαιρε ὅμως ὄλων τῶν βοτανιῶν τὰ βάλσαμα καὶ τῶν καιρῶν τοὺς δρόμους καὶ ὅταν τοῦ γυρεύανε συμβουλὴ ἢ γιατρικὰ, ἀπάνταγε πάντα μὰ δὲν πλερώνοταν ποτέ. Γι' αὐτὸ τὸν ὑποψίστηκαν καὶ τὸν ἐχθρεύτηκαν ὄλοι, ὅπως ὑποψιάζονται κι ἐχθρεύονται πάντα ὅποιον κάνει ἀπλερωτὸς καλὸ. Μὰ ἐκεῖνος ἀνίξερὸς ζοῦσε μὲς τὰ κελιά, ποῦ τ' ἀνοίξαν πονετικά οἱ βράχοι ἄμα κλείσανε οἱ καρδιές τῶν ἀνθρώπων γι' αὐτόν. Ἐκεῖ σκεφτόταν, μέρα καὶ νύχτα, τὰ μυστικὰ τῆς ἀγάπης. Καὶ τοῦτο τὸ μαθανε καὶ τρέχανε κοντὰ του ὅσοι ἀπὸ ἀγάπη ἐπονοῦσαν, κι ὁ Μάγος τοὺς πότιζε, λένε, ἀπ' τὶς ἐφτά πηγές τῆς ἀγάπης, κι ἔτσι ἀπὸ ἀγάπη εὐτυχοῦσαν. Ἀνέβηκε μιὰ μέρα καὶ τ' ἀθῶο βοσκοπαίδι γιὰ νὰ τὸν δεῖ. Κι ἀπὸ τότε σμιζανε ἔτσι ὅπως σμίγουν στὴν τύχη τὰ φύλλα τοῦ ἀνέμου. Ἐτοῦτο δὲν εἶχε μάννα, πατέρα, κι ἦτανε ξανθὸ σὰν τουρκάκι. Γι' αὐτὸ τὸ βγάλαν Μουλαλή. Γυρνοῦσε ὅλη μέρα μὲ τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ γιῖδια, κι ὅταν τὰ βράδουα μάντριζε κι ἔστηνε καὶ τὰ σκυλιὰ ἕνα γύρω, πεταγόταν ἀπὸ τὰ μονοπάτια ὡς τὰ βράχια νὰ βρεῖ τὸν Μάγο τῶν Κελιῶν. Κεφάλι ὅλη μέρα σὲ τόσες χιλιάδες κεφάλια, λαχταροῦσε κι αὐτὸ νὰ σκύψει μπροστὰ στὸν πιὸ δυνατὸ. Περιπτώσαν τὸν γέρο κι αὐτὸς τοῦλεγε πάντα:

—Σὰν ἀγαπίηρι, Μουλαλή, θὰ σοῦ σταθῶ πατέρας:

Μὰ ἡ ἀγάπη δὲ σοῦ λέει ποτέ «βάρδα καὶ φτανω». Ἔρχεται σὰν τὸν κλέφτη χωρὶς νὰ τὴν ὑποψιαστεῖ κανεὶς. Ἔτσι ἀγάπησαν κι οἱ δύο, χωρὶς νὰ τὸ πάρουν χαμπάρι. Ὁ ἕνας ἀπ' τὰ μάτια κι ὁ ἄλλος ἀπ' τ' αὐτιά. Ὁ Μουλαλῆς τὴν ἔβλεπε κι ὁ γέρω Μάγος τὴν ἄκουγε τὴ δροσάτη παιδούλα σὰ ρώταγε:

—Ποῦ πᾶς, Μουλαλή, τὰ ριφάκια;

—Στὴν Ἀνθή.

—Γιὰ ποῖο μαζεύεις λουλούδια;

—Γιὰ τὴν Ἀνθή.

—Ποῦ πᾶς τὰ μαῦρα μοῦρα, Μουλαλῆ;
 —Στὴν Ἀνθῆ.
 —Γιὰ ποῖον κλέβεις τὰ πουλιά ἀπ' τὶς φωλιές;
 —Γιὰ τὴν Ἀνθῆ.
 —Ποιά εἶναι ἡ Ἀνθῆ; ρώτησε μία μέρα ὁ γέρος.
 —«Ἐνὸς ἀφέντη ἢ κορούλα.» Καὶ διηγόταν ὁ Μουλαλῆς. «Γελά ἄμα δεῖ
 τὰ ριφάκια. Μαδῶ τὰ λουλουδία Πιπιλιζει τὰ μοῦρα. Λαχταρᾷ τὰ πουλιά»
 "Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες. Μέρης πολλές. Μιά ἀπ' αὐτές ρώτησε ὁ γέρος:

—Τί κάνει ἡ Ἀνθῆ;
 Κι ὁ Μουλαλῆς ἱστοροῦσε:

—Τώρα δὲ μαδᾷ τὰ λουλουδία. Τὰ βάζει στολίδι μὲς τὰ μαῦρα σγουρά
 τῆς μαλλιά. Ἀγκαλιάζει καὶ φιλᾷ τὰ ριφάκια. Σὰν τῆς πάρω τὰ μοῦρα, βαστᾷ
 καὶ τὸ θυο τῆς χερᾶκια καὶ πασσαλεῖβει τὰ μοῦτρα καὶ τὴν κόκκινη τῆς ποδιά.
 Τὰ πουλάκια τὰ θελεῖ γιὰ νὰ τοὺς βγάλει τὰ μάτια καὶ νὰ παίξει μὲ τὰ
 παρδαλά τους φτερά.»

Κι ὁ γέρος αἰωποῦσε κι ἄκουγε ὥστου κουραζόταν ὁ Μουλαλῆς νὰ μιλά.
 "Ἔτσι πέρασαν κι ἄλλες μέρες. Μέρης πολλές. Τὰ παιγνίδια ἐσώθηκαν ἄμα
 σώθηκε καὶ τοῦ παιδιοῦ ὁ καιρός. Ὁ Μουλαλῆς ἐβαρέθη τὰ σκυλιά καὶ τὰ
 γίδια. Δὲ μαζεύει λουλουδία καὶ μοῦρα, κι οὔτε κλέβει τὶς φωλιές τῶν πουλιῶν.
 Μόνο καθεῖται στὰ βράχια ἢ στοὺς ἴσκιους, μὲ τὰ χέρια δεμένα καὶ τὸ κεφάλι
 στὰ χέρια, καὶ βλέπει πέρα μακρῶς. Βλέπει μὲ στυλωμένα μάτια ἐκεῖ ὅπου ὁ
 ἥλιος βγαίνει κι ἔπειτα πρωτονύνεται μὲ ἴσκιους ἢ γῆ. Βλέπει ὄλο βλέπει,
 χωρὶς νὰ βγάλει μιλία.

—Τί περιμένεις; ρώταγε ὁ γέρος.
 —Νὰ φτάσουν οἱ μέρες.

—Ποιές μέρες;

—Ποῦ θὰ μπῶ ἐργάτης σὲ κτῆμα.

Κι ὁ γέρος τοῦ εἶπε:

—Ξαίρω σὲ ποῖο κτῆμα θὰ μπεῖς.

—Πῶς το ξαίρεις; ἀφαρπάστηκε τὸ παιδί. Εἶσαι μάγος...

—Ἐγὼ ξαίρω πολλά. Μον' ἄκου "Ὅπως σοῦ ἴταξα, θὰ σοῦ σταθῶ πατέρας.

Καὶ τοῦ μίλησε ὥρα πολλή. Ἐπειτα εἶπε.

—Κι ἂν δὲν κανεῖς ὅπως εἶπα, κιντυνεύεις νὰ χάσεις καὶ τὴ δεύτερη πηγὴ
 τῆς ἀγάπης, γιατί ἡ πρώτη ἔχει κι ὄλας σωθεῖ.

Κι ὁ Μουλαλῆς; ἔφυγε μὲ τὸ ταγάρι στὸν ὄμο καὶ τὴν ἀγγλίτσα στὸ
 χέρι νὰ μαντρίσει γιὰ τελευταία φορᾶ, γιατί εἶχαν πιάσει οἱ βροχές.

Δὲν κατάλαβε ὅμως πῶς στέρεψε ἡ πρώτη πηγὴ τῆς ἀγάπης.

Ἡ πηγὴ τῆς ἀπαντοχῆς.

Μὰ γρήγορα γύρισε πίσω κι ἔπωσε στὰ πόδια τοῦ Μάγου.

—Δὲ βάσταξες, γιγιέ μου;

—Δὲ βάσταξα.

—Φανέρωσες τὸ μυστικό σου;

—Τὸ φανέρωσα.

—Πᾶει, στέρεψε κι ἡ δεύτερη τῆς ἀγάπης πηγὴ, ἀπελπίστηκε ὁ γέρος.
 Πές μου καὶ πῶς.

Κι ὁ Μουλαλῆς τοῦ εἶπε:

—Δὲν κατάλαβα τίς παραγγελιές σου, δάσκαλε, μὰ ἔπραξα κατὰ πῶς μου
 εἶπες. Ζώστηκα γυμνὸς τὴν προβιά μου καὶ χώστηκα μὲς στὸ λιοστάσι ἐκεῖ
 ποῦ περνᾷ ἡ ἐργατιά. Σὰν νόχτωσε καὶ φάνηκε τελευταῖος ὁ ἀφέντης τῆς
 Ἀνθῆς, ἔβαλα τὰ κλάμματα. Μ' ἄκουσε καὶ στάθηκε. Μωρὲ Μουλαλῆ, τί ἔπαθες;
 "Ἐχασα τὴν μάννα μου καὶ κλαίω. Μωρὲ πότε εἶδες ἐσὺ μάννα καὶ τὴν ἔχασες;
 Τὴν ἔχασα. Μπᾶς καὶ τάχεις χαμένα γιὰ πές. "Αἶντε καρβαλλίκα πίσω μου.
 Καβάλλησα πίσω του. Κι ὅπου ἔβλεπα νερά κατέβαζα τὰ πόδια μου κι ἔβαζα
 κλάπα στ' ἄλογο. Τότες ὅπως μοῦπες κι ἔγινε. Φοβήθηκε ὁ ἀφέντης καὶ
 βίτσισε τὰ πόδια μου νάφισω τᾶλογο. Τᾶφισα καὶ πάλι τὰ κατέβασα καὶ

βίτσισε και τάφισα και πάλι, ὥσπου φτάσαμε κοντά ξημερώματα στό χωριό. Τά πόδια μου ζέβρα κι αὐτός μπαρούτι. Ὅσο και πεζέψαμε, βάζει τίς φωνές. Συναχτήκε τὸ χωριό. Συνέλαβες τὸν Πάνα, Μανώλη, γέλασε ὁ δάσκαλος. Τί πάνε κι ἔρκουνται, κύρ δάσκαλε μου, ποῦναι ὁ Μουλαλῆς και δαιμονίστηκε. Τάκουώ ἐγώ και πέφτω χάσω. Κι οἱ γυναίκες φωνή: Πλάσμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι... Εἶναι καλικάντζαρ ε.. Τρεχάτε, Χριστιανοὶ νὰ δῆτε... Καλικάντζαρως σωστός. Σαραντάσπορος θάναι μπισατάρδος και μέσ τὰ Δωδεκάμερα καλικάντζαρεύει... Σπάνιο πρῶμα, μὰ γίνεται... Στὰ τόσα χρόνια μιά φορά. Στὰ ὄρη γεννήθη. Στὰ ὄρη ἀνεσιήθη. Δικούς δὲ γνώρισε. Ποῦ φαίρει κανείς; Ἐπέμενε ὁ δάσκαλος: Εἶναι ὁ Πάν. Βούτηξε τὸ χέρι του στὰ μαλλιά μου, χάλεψε τὴν προβιά μου κι ἔφυγε. Ἄνιτε! φώναξε μιά γρηά, δέστε τον! Γερά νὰ μὴν ξαναπάρει τὰ ὄρη. Κι ἄμα εὐλογηθοῦν τὰ νερά, ξεδέστε τον. Σκλάβος, θὰ σὰς μένει. Τύχη σας νὰ βρῆτε μούχι ὑποταχτικό. Ἐτσι κι ἔγινε. Ἡ Ἄνθη ὠτίσσο ἄκουγε. Ἄκουγε και φοβότανε. Ὡσπου ἡ περιέργεια τῆ δάμασε. Ἄνοιξε τὰ ματάκια σὰν σύγουλάκια και κόντεψε. Ἄλήθεια, Μουλαλῆ, εἶσαι καλικάντζαρως; Δὲν εἶμαι. Εἶσαι. Δὲν εἶμαι. Τότες πὲς τρία Δὲ λέω. Πὲς ἐφτά. Ἄν πῶ εὐλογημένο ἀριθμο θὰ σκάσω. Νά, ποῦσαι καλικάντζαρως. Τρόμαξε και ἔφυγε και πάλι μέρωσε και ἔρχόταν. Ὅρισε ὁ ἀφέντης νὰ τραβήξει ἐφτά κάδους νερό· μέτρα τους. Κι ἐγώ μέτραγα: Ἐνας δυὸ κι ὁ ἄλλος ποῦντο, τέσσερις, πέντε, ἔξη, ὀκτώ: Τότε καθόταν ἀπὸ μακρὰ και μ' ἔβλεπε και μοιραζόταν μαζί μου κάθε μπουκιά. Ἐτσι διάβαινε και διάβα να και τὰ μάτια της πλάταιναν και τὸ στόμα της μίκραινε, ὄσο στραγγίξε τὸ μυαλό της νὰ βρεῖ τὸ μυστικό. Παιδεύοταν και μὲ παιδεύε, κι ἄμα χώνουμου, ἔκλαιγε και ἄμα φαίνουμου πρόσταζε: Γύρνα τὸ χερομύλι, Μουλαλῆ! Κι ἐγώ νύριζα γομάρι λουβάνα, γομάρι πουρκούρι και πάλι ἀπ' τῆ ἀρχῆ. Γιὰ νὰ περνᾷς τὴν ὥρα, μέτρα, μούλεγε ἕνα δυὸ ὡς τὰ ἐφτά. Ἐνα δυὸ και τ' ἄλλο ποῦντο, τέσσερα, πέντε, ἔξη, ὀκτώ. Και βράδιαζε και τὸ κορμί μου μάρανε και ἡ φωνῆ μου ράγιζε, μὰ ἡ γλώσσα δὲ λαθευόταν ποτέ. Ἐνα δυὸ και τ' ἄλλο ποῦντο....

Κι ὁ Μάγος ἄκουγε, κι ὁ ἥλιος ἔγυρε πίσω ἀπ' τίς πέτρες τοῦ βουνοῦ.

—Κι ἀπέ;

—Ἀπὲ γύριζε ὁ χρόνος. Ἐφταναν τὰ δωδεκάμερα κι ὁ ἀφέντης μ' ἔδεσε. Γιὰ καλὸ και γιὰ κακὸ. Κι ἡ Ἄνθη καθόταν πλάι μου. Πλάι και παραφύλαγε και ἔφερε τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα γιὰ νὰ τραφεῖ. Κι ἄμα ἔβγαιναν τ' ἄστρα, μοῦ μπιστευόταν σιγά. Δὲ θελω νὰ φύγης, Μουλαλῆ. Ἄσε με νὰ φύγω... Ἄσε με. Τότε στένευε τὰ σκοινιά μου, ὥσπου και μάτωνε. Κι ἔκλαιγε.

Ἐδῶ ὁ Μάγος ἀγρίεψε.

—Πῶς στέρευες, ἄμμαλε, τὴν περιέργεια της, τέτοια ἀγάπης πηγῆ;

—Σὲ παράκουσα και ἔμενα. Ἄμα μ' ἔλυσε, ἔμενα. Και δὲ μὲ κοίταξε πιά.

Αὐτὰ εἶπεν ὁ Μουλαλῆς και ἔσκυψε. Τότε ὁ Μάγος ξεφύλλισε ὄλα τὰ δεφτέρια τῆς μεγάλης ζωῆς του και ξαναμίλησε ὥρα πολλή. Κι ὄσο μίλαγε, τὰ μάτια τοῦ Μουλαλῆ ἀναβαν ἀπὸ μιά φλόγα χρυσῆ.

Ἄμα ξανάφυγε ὁ Μουλαλῆς, ράγισε ἡ καρδιά τοῦ Μάγου ἴσια στὰ δυὸ. Γιὰτί οὔτε τὸ Μουλαλῆ ἔβλεπε πιά οὔτε και γιὰ τὴν Ἄνθη ἄκουγε. Γι' αὐτὸ ὄλο κύταζε σ' ἀνατολῆ και δύση σὰν κάτι νὰ περιμενε. Κύταζε ἀπ' ἐκεῖ ποῦ ἀπλωνόταν ὁ κάμπος κι' ἔσταλνε στίς κορφές νεκατεμένες τίς καμπάνες τῆς ἐκκλησιᾶς μὲ τὰ κουδούνια ποῦ κρέμονται στοῦ λαϊμοῦ τῶν γιδιών. Ἐκεῖ στόν κάμπο καθόταν ἡ Ἄνθη. Κι ὁ Μάγος σκεφτόταν τὴν Ἄνθη ποῦχε μικρούλικο στόμα και μεγάλα μάτια. Ἐπειτα κύταζε ἀπ' ἐδῶ μεριά ποῦταν οἱ πέτρες.

Πέτρες πάνω σὲ πέτρες και πάλι πέτρες ὥσπου τὸ μάτι μποροῦσε νὰ δεῖ. Κι ὁ ἥλιος τίς πύρωνε, κι ἡ νύκτα τίς δροσίζε και τίς ἀλώνιζε ἡ βροχή. Μὰ οἱ πέτρες ἔμεναν πέτρες. Ἄγρονες και ξερές. Ἀπ' ἐκεῖ ἔφυγε ὁ Μουλαλῆς νὰ βρεῖ τὴν ἀγαπῆ. Ποῦ και πῶς; Ἄνθρωπος δὲν ἤξαιρε. Μόνο ὁ Μάγος τῶξαιρε, μὰ δὲν τῶλεγε κανενοῦ. Γι' αὐτὸ κύταζε νύχτα και μέρα σ' ἀνατολῆ και δύση, σὰν κάτι νὰ περιμενε. Ὡσπου μιά μέρα φάνηκε ἡ Ἄνθη.

—Τί θέλεις, Ἀνθή; τὴ ρώτησε ὁ Μάγος. Γιατί ἀμέσως τὴν κατάλαβε, μ' ὄλο πού ὁ Μουλαλῆς δὲν τοῦχε ποτέ πει γιὰ κείνο τὸ σκοτεινὸ χνουδάκι ποῦσκιαζε τὸ χλωμὸ τῆς τοῦ χειλάκι, πάνω ἀπ' τὸ στόμα τὸ μικρὸ.

—Ἦρτα νὰ σέ ρωτήσω πού πῆγε ὁ Μουλαλῆς, εἶπεν ἀπλᾶ ἡ Ἀνθή.

—Ἐκεῖ!... ἔδειξε ὁ Μάγος τὴν ἄγωνα πέτρα.

Καὶ ἡ Ἀνθή κῆταξε κατὰ κεῖ. Τότε γίνετο τὸ θάμα. Πάνω στὴν ξεξασπρη πέτρα, γράφτηκε πρώτη φορά μιὰ σκιά.

—Εἶναι ὁ Μουλαλῆς... εἶπεν ἡ Ἀνθή μὲ λαχτάρια. Βλέπω τὰ πόδια τοῦ πού πᾶνε, πᾶν. Μὰ δὲν εἶναι σάν τὴ ζέβρα ἀπὸ τὸ ξύλο. Εἶναι ὄλο νεῦρο καὶ τρίχα, ἔτσι ὅπως ἦτανε ἅμα γράβαγε τοὺς ἑπτὰ κάδους νερὸ.

Κι ὄλο ἔβλεπε ἡ Ἀνθή καὶ ὁ Μουλαλῆς πᾶει καὶ πᾶει καὶ φτάνει σ' ἕνα μεγάλο κτήμα ὅπου καθάβει ἕνας καλὸς ἀφέντης. Αὐτὸς δὲν τὸν ρωτᾷ οὔτε ἀπὸ ποῦ ἔρχεται, οὔτε τί θέλει. Ξαίρει πὼς εἶναι ὁ Μουλαλῆς ὁ καλὸς δουλευτής. Γι' αὐτὸ τὸν παίρνει ψυχογυδι... Καὶ σκύβει θαμπωμένη ἡ Ἀνθή νὰ δεῖ. Γιατί ὄλη ἐκείνη ἡ πέτρα μὲ μιὰς γίνετο ἕνα ἀπέραντο κοπάδι ἀρνιά. Χιλιάδες ἄσπρα παχῶ ἀρνιά. Καὶ τόνα προσπαθᾷ νὰ κρῦψει τὸ κεφάλι κάτω ἀπ' τὴν κοιλιά τοῦ ἄλλου, ἔτσι ὅπως κάνουν πάντα τ' ἀρνιά. Καὶ φαίνεται μονάχα ἡ πυκνομάλλη ράχη. Μιά μαλακιά θάλασσα ἀπὸ μαλλί. Καὶ νά! Πάνω στ' ἄκακο κῦμα, πού δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει στιγμή, περνᾷ περήφανος ὁ Μουλαλῆς. Μὰ δὲν εἶναι πιά βοσκός. Εἶναι ὁ βοσκὸς τῶν βοσκῶν. Ἄρχοντας μεγάλος καὶ τρανός. Φορᾷ τὴν λαμπριάτικη βράκα τοῦ πατέρα. Κρουστή καὶ γυαλιστή. Φορᾷ τὸ βαρῦφοντοῦ φέσι τοῦ προύχοντα γεμμένο πάνω στόνα αὐτί. Ἐχει καὶ μιὰ ἀσημένιαν ἀγγλίτσα καὶ μιὰ βούργα χρυσή. Ἄχ! τί ὠραῖος ποῦναι ὁ Μουλαλῆς. Καὶ νάρχεται μιὰ στιγμή νὰ τὸν δεῖ... στενάξει ἡ Ἀνθή.

—Τί ἔχεις; ρώτησε ὁ Μάγος.

—Περιμένω τὸ Μουλαλῆ νὰ φανεῖ, εἶπεν ἡ Ἀνθή κι ὄλο ἔβλεπε τὴ θάλασσα ἀπὸ πέτρες καὶ δὲν ἔβλεπε δυὸ παράξενα μάτια πού δὲν σηκώνουνταν ἀπ' τὸ ἀπαλὸ χνουδάκι ποῦσκιαζε τὸ χλωμὸ τῆς χειλάκι, πάνω ἀπ' τὸ στόμα τὸ μικρὸ.

Ἀπὸ κείνη τὴ μέρα, κάθε ὥρα πεταγόταν στὰ κελιά ἡ Ἀνθή. Καθόταν στὰ πόδια τοῦ Μάγου κι ἔβλεπε κατὰ κεῖ ποῦφυγε ὁ Μουλαλῆς. Νά, τώρα, σπιθίζει ἀπὸ παντοῦ ὁ ἥλιος τοῦ μεσημεριοῦ. Βρέχει καφτὸ χρυσάφι στὴ γῆ. Σύννεφα χρυσοσκονη πέφτουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Κατακάθονται στὰ δέντρα, στὸ χῶμα. Μακριὰ στίς πέτρες τίς ξερές. Κι οἱ πέτρες γίνονται ἕνα ἀπέραντο ἄλωνι. Ὅλα ἐκεῖ εἶναι χρυσά. Τὰ στάχια, τὸ στᾶρι, ἡ γῆ. Ὡς καὶ ἡ μαῦρη ἀργατιά κολουμπᾷ μὲς στὸ χρυσοφῶδες. Σηκώνεται καὶ λούζεται ἄστρα. Σκύβει καὶ χώνεται μὲς στὴ χρυσὴ ἀναλαμπή. Κι ὁ οὐρανὸς ὄλο βρέχει χρυσάφι. Μὰ τόσο χρυσάφι εἶναι πάρα πολὺ, στενάξει ἡ Ἀνθή. Ὡχ! ἕνας ἴσκιος, λίγη δροσιά... Καὶ νὰ φαίνονται ἕνα συννεφάκι στὸν οὐρανὸ! Ἀμέσως φαίνεται ἕνα συννεφάκι στὴ γῆ. Νάτο, ἀρμενίζει, λευκὸ πανάκι μέσα στὴν πάχνη τῆς χρυσῆς. Προχωρᾷ, ἔρχεται, κοντεύει, φτάνει. Τρέχει κατόπι του, μὲ τὰ μάτια τῆς, ἡ Ἀνθή. Δὲν τ' ἀφίνει στιγμή. Κι ὅταν πιά στᾶθηκε, βλέπει πὼς εἶναι ποιὸς; Ὁ γιατρός. Ναι ὁ γιατρός.

Ἐρχεται τὰ καλοκαίρια περιοδεῖα ὁ γιατρός στὸ χωριό. Καὶ φορᾷ πάντα ἄσπρα πουκάμισα. Κι ὀλόασπρη φορεσιά. Κι ἄσπρη κάσκα στὸ κεφάλι. Κι ἔτσι ὀλόασπρος ὅπως εἶναι μοιάζει ὄλος ντυμένος δροσιά. Ἐχει τὰ μάτια τοῦ Μουλαλῆ, μὰ δὲ δακρῶζουν ποτέ. Δίνει μὲ πολλὴ εὐγένεια τὸ χέρι στὴν Ἀνθή καὶ λέγει: Πὼς εἶναι ἡ Ἀνθή, τὸ καλὸ μας τὸ κορίτσι; Καλὰ; Μὰ πρὶν πάρει ἀπάντηση, φεύγει καὶ δὲν γυρνᾷ πιά νὰ τὴν δεῖ. Τώρα, πότε, τί θέλει ὁ γιατρός μέσα στ' ἄλωνι τοῦ Βασιληᾶ; Μὰ νὰ πού δὲν εἶναι ὁ γιατρός. Εἶναι ὁ Μουλαλῆς. Πάλι ὁ Μουλαλῆς. Κι εἶναι δεκατιστής τοῦ Βασιληᾶ. Φορᾷ τ' ἄσπρα ροῦχα κι ἔχει τὰ σκληρὰ μάτια τοῦ γιατροῦ.

—Θυμάσαι, Μουλαλῆ, πού δάκριζες ἅμα σοσφιγγα τὰ σκηνιά; ρωτᾷ ἡ Ἀνθή. Δὲ θυμάται. Τώρα τὰ μάτια του εἶναι κρύα. Ἴδια τὸ σίδερο τοῦ δρεπανιοῦ. Ἐτσι δὲν τᾶδε ποτέ. Κι ἡ Ἀνθή τρέμει, φοβάται καὶ λαχταρᾷ. Μὰ οἱ πέτρες ἀλλάζουν κι ὄλο ἀλλάζουν κάτω ἀπ' τὰ μάτια τῆς Ἀνθῆς.

Ἐτσι καὶ κείνη τὴ μέρα καθόταν κι ἔβλεπε. Ὁ ἀέρας ἦταν γεμάτος νερά, κι ὁ γερομάγος κρῶνε. Γι' αὐτὸ ἔχωσε μιὰ τόνα μιὰ τ' ἄλλο, τὰ ξυλιασμένα

του χέρια, μέσα στα πυκνόσυρα μαλλιά της 'Ανθής. Πού πᾶς κόρη μὲς τὶς βροχές; Τὴ ρώτησε ἡ μάνα πριν φύγει. Γιὰ μανιτάρια μάνα, εἶπε καὶ πῆρε λαχανιασμένη τὰ μονοπάτια τοῦ βουνοῦ. "Ἦθελε νὰ δεῖ τί λέγαν σήμερα οἱ πέτρες. Μὰ οἱ πέτρες δὲ φαινόταν μέσα ἀπ' τὴ σπηλιά. Γιατί ἡ βροχὴ εἶχε κατεβάσει στὴν πόρτα τῆς χρυσᾶ τούλια, ἔπειτα ἀσημένια, ἔπειτα μαῦρα καὶ βουερά. Τότε ἔγινε κάτι φοβερό καὶ ὠραίο. "Ὀλος ἐκεῖνος ὁ τόπος γύρω, λὲς καὶ ζωντάνεψε κι ἔγινε πλάσμα. Μὲ πόδια, ἀνάσα, κορμί. Τῶνιωθε τὸ κορμί νὰ χτυπιέται, τὴν παγωμένη ἀνάσα, τ' ἀτέλειωτο ποδοβολητό. "Ἴδιο μιὰ μέρα εἶχε ἔρθει ἀσκέρι στὸ χωριό. Σταμάταγε ὄλο μαζύ, ξεκίναγε ὄλο μαζύ. Σὰν ἕνα φοβερό κορμί. Πολύποδο, πολύματο. Μιὰ ἀπλώνοταν σὰν σιδερένια κάμπια, μιὰ μαζευόταν σὰν κάβουρας ὄλος δαγκάνες καὶ μάτια. Καὶ μπορούσε, λένε, νὰ ξεράσει φωτιές. Νὰ τώρα πού γιόμισε τὸν τόπο ὄλο μὲ τὸ κορμί του. Τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. 'Αντιβοοῦν στὸ χῶμα τὰ μπουμπουντὰ του. 'Αντιφεγγίζουν τ' ἄρματα τὰ παγωμένα μάτια τῶν κουμπιῶν. Κι ὄλο βροντᾶ κι ἀστράφτει φωτιές.

Μὰ ἕνας εἶναι πάντα ὁ νικητὴς τῶν θεριῶν. Νάτονε! Φτάνει, προφτάνει. Πάνω στ' ἄσπρο του ἄτι. "Εἶσι ὅπως στέκει στὸ εἰκονοστάσι τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν εἶναι ὁ αἶ Γιώργης. "Ὀχι. Εἶναι ὁ Μουλαλῆς. Τὰ χρυσᾶ μαλλιά του σκορπίζουν στὸν ἀέρα. Ξεσκίζουν φωτερὰ κοντάρια τ' ἄγριο θεριό. Τὰ γαλάζια μάτια του ἀνοίγουν, πλαταίνουν, πληθαίνουν, γεμίζουν τὸν οὐρανὸ θανάτος. Καὶ τὸ θεριὸ παραμένο, μακραίνει, μικραίνει. Πάει, καταχωνιάζεται πίσω ἀπ' τὸ βουνό. Κι ἀκόμα μιὰ ἄσπρη χαιτή, μιὰ ἀναμαλιασμένη οὐρὰ καταπόδι τὸν κυνηγᾶ. Καὶ τότε... αἶ τότε ὁ βασιληᾶς φωνάζει τὸ Μουλαλῆ καὶ τοῦ λέγει:

— Τί θέλεις γι' αὐτό;

Γιέ μου, κι ἂ θέλεις μέτρημα, ζήτη μου νὰ σοῦ δώσω,
Βάρ' τὸ φεσοῦδι σου χαμὲ φλουρί νὰ τὸ γεμώσω.

Καὶ λέγει ὁ Μουλαλῆς:

Συγκόβεις μου μιὰν ἀλλαγή μὲ τὸ μαρκαριτάρι
καὶ νᾶν κι ἡ σέλλα κόκκινη καὶ μὲ τὸ χαλιναρί;
'Απὸ τίς τέσσερις μεριές ὁ οὐρανὸς ἤστράφτει
Σηκώθηκεν κι ὁ Βασιληᾶς κι ἔπῃεν ναῦρει ράφτη.
'Ἐπῃεν ἀπὸ τὸ πουρνὸν κι ἤρτεν τὸ μεσημέρι
Κι ὄλα τακοῦμιν τάφερε καὶ διὰ του τα στὸ χέρι.
'Ἐμπῆκεν ἔσω κι ἄλλαξεν τ' ὤμορφο παλλικάρι
Πηδᾶ καὶ καρβαλλίκεψε τὸ κάτασπρο ἀππάρι
• Καὶ θάμπωσεν τὸν ἥλιον, τ' ἄστρο καὶ τὸ φεγγάρι
Κι ἀπεξωθιὸν ἀπ' τῆς σπηλιάς σὰν ἕαν κάνει ζευκαρί.

Δὲ βάσταξε πιά ἡ 'Ανθὴ καὶ πετάχτη ἔξω νὰ δεῖ. Κι ἄμα ἀντίκρισε ὄλο-ζώντανο τὸ Μουλαλῆ, χύθη στὴν ἀγκαλιά του. Κι ὁ Μουλαλῆς τὴν ἔσφιξε, τὴν ἔσφιξε τόσο, ὥσπου γίνηκαν κι οἱ δύο ἕναν σὰν κάτι δίδυμα δέντρα, πού στέκουν καμμιά φορὰ στὰ βουνὰ καὶ στοὺς κάμπους, καὶ μαζύ ριζώνουν, μαζύ ψηλώνουν μὲς τοὺς ἀνέμους καὶ τοὺς ἡλίους, τίς βροχές καὶ τὰ χαλάζια, ὥσπου νᾶρτει τ' ἀστροπελέκι νὰ τὰ κάψει μαζύ.

Μὰ ἡ μοίρα τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἡ ἴδια καλὴ σὰν τῶν δέντρων, γι αὐτὸ δυὸ ξερὰ χέρια ἔπασαν πάνω τους καὶ μιὰ ἄγρια φωνὴ τοὺς χώρισε.

— Πῆγαινε, κόρη, στοὺς γονηοὺς σου, πρόσταξε ὁ Μάγος τὴν 'Ανθὴ.

— Κι ἐσύ, μὲ ποιανοῦ τὸν ὀρισμὸ γύρισες πίσω; ρώτησε τὸ Μουλαλῆ σὰ χάθηκε ἡ 'Ανθὴ.

Κυτάχτηκαν κατὰμματα κι ἀμέσως ὁ Μουλαλῆς ἔσκυψε κι ἐφίλησε τὸ χέρι τοῦ Μάγου.

— Εἶχες δίκη. Πάντα ἔχεις δίκη. 'Απελπίστηκα πὼς θὰ βρῶ τὴν ἀγάπη μὲς στὴν ἄγωνα πέτρα καὶ γύρισα πίσω. Μὰ νὰ πού ὥστόσο αὐτὴ τρεφόταν γιὰ μένα κοντά σου, ἀνθιζε γιὰ μένα κοντά σου, καὶ μὲ περιμένε. Εἶσαι ἕνας μάγος τρανός.

Ἐδῶ ὁ μάγος τινάχτηκε σὰ δαιμονισμένος καὶ τὰ μάτια του πετάξανε σπίθες.
— Δὲν εἶμαι μάγος, μούγγουσε ἄνθρωπος εἶμαι σὰν καὶ σέ. Καὶ δὲν
ἤδρες τὴν ἀγάπη ὅπως νομίζεις. Τὴ δυστυχία σου ἤδρες. Γιατί ἡ Ἄνθῃ ἀγαπᾷ.
Μὰ ὄχι ἐσέ. Ἐσὺ εἶσαι ἕνας ἴσκιος. Ἐν' ἀχνάρι πού πάνω του πλέκει τὰ ὄνειρα
τῆς τὰ χρυσᾶ. Τὰ ὄνειρα πού ἀγαπᾷ. Φύγε. Φύγε μακριὰ τῆς. Ζητιάνε τῆς
ἀγάπης. Φτωχὲ καὶ ταπεινέ. Γιατί ἂν σέ δεῖ τέτοιο ὅπως εἶσαι, θὰ σέ μι-
σήσει. Θὰ τὴν χάσεις γιὰ πάντα. Στὸ χέρι μου εἶναι νὰ στερέψω τῆς φαντασίας
τῆς τὴν πηγὴ.

Ἔτσι νόμιζε ὁ μάγος. Κι αὐτὸς δὲν ἤξαιρε ἀκόμα πὼς αὐτὴ ἡ πηγὴ
τῆς ἀγάπης δὲν στερεύει ποτέ. Μὰ οὔτε κι ὁ Μουλαλῆς τὸ φοβήθη καθό-
λου ἢ τὸ πίστεψε. Γι' αὐτὸ ἀπ' ἐκείνη τὴν ὥρα, ἀρχισε καὶ γιὰ τοὺς τρεῖς
ἢ πῶς παράξενη ζωὴ. Λές κι οἱ ψυχὲς τοὺς μὲ μιᾶς νεκατεῦτηκαν κι ἀλλάχτηκαν.
Ἡ σκέψη, ἡ διάθεση, ἡ γνώμη. Ὅλα.

(ἔχει συνέχεια)

ΜΑΡΙΚΑ ΡΟΥΣΙΑ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

Θολὴ σκιά τοῦ δειλινοῦ,
κάτω ἀπ' τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ
τοῦ πεπλοφόρου,
πλανᾶται ἡ θλίψη τῶν Θεῶν
στὴν κρύα γαλήνη τῶν ὠρῶν
τοῦ φθινοπώρου.

Κρυφὴ ἀγωνία! Μυστικὰ
πάνω ἀπ' τοὺς τάφους τὰ λευκὰ
δακρῦζουσι κρίνα,
καὶ τ' ἄφυλλα κλαριὰ ριγοῦν
μέσα στὰ πάρκα πού θρινοῦν
πικρὰ καὶ κείνα.

Πίσ' ἀπ' τὰ τζάμια τὰ θαμπὰ
ἔγυρε ὁ πόνος κι ἀκουμπᾷ,
κρυστάλλινη ἄχνα,
καὶ μαύρη αἰθάλη τριγυρνᾷ
μέσ τῶν ἀνθρώπων τὴν καρδιά,
τὸ νοῦ τὰ σπλάχνα...

Μόνο τὰ μάτια ἐγκαρτεροῦν!
Ἐψώθησαν κ' ἐκλιπαροῦν
τὰ θεῖα δῶρα,
ὅσο πού ξέσπασε ἡ ψυχὴ
τοῦ σύμπαντος σὰν προσευχὴ,
κ' ἔπεσε ἡ μπόρα.

ΤΑ ΔΕΙΛΙΝΑ ΤΑ ΒΡΟΧΕΡΑ

Τά δειλινά τὰ βροχερά
 ἢ Μνήμη μου Σὲ καρτερᾶ·

Σὰ μιὰ σκιά, σὰ μιὰν ἀχλύ,
 πού με τὸ μούχρωμα θὰ ρθῆ.

Σὰν ἐβωδιά ἀπὸ γιασεμιά
 καὶ θεία τῆς γῆς ἀνασαμιά·

Γλυκειὰ γαλάζια προσευχὴ
 νὰ μοῦ ἐξυψώσης τὴν ψυχὴ...

ἩΡΘΕ ΤΟ ΔΕΙΛΙ

Ἦρθε τὸ δεῖλι, τὰ σκιερὰ δρομάκια,
 τ' ἀγιόκλημα, ἢ πλημμύρα τῶν ἀνθῶν,
 καὶ γράφουν κύκλους μουσικούς τὰ νέα πουλάκια
 στὰ πόδια τῶν πασίχαρων Θεῶν.

Ἦρθε τὸ δεῖλι, οἱ πόθοι, ἢ προσδοκία,
 τ' ἀκύμαντα ὀλογάλανα νερά...
 Παίζει ἢ ρομβία μιὰ πολυφωνία
 καὶ θάλλει στὴν ψυχὴ κρυφὴ χαρά.

Ἦρθε τὸ δεῖλι! Ἀπαύγασμα ἐρώτων
 καὶ δίψα γιὰ φιλιά καὶ γιὰ κρασί.
 Μιά συμφωνία γραμμῶν, ἤχων καὶ φώτων,
 μία συμφωνία πού οὐνθεσες Ἐσὺ!

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἐπειδὴ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Κυριαζῆ ἐκδοθὲν βιβλίον «ΚΥΠΡΙΑΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ»¹⁾ ὑπάρχουν μερικαὶ γεωργικαὶ, τῶν ὁποίων ἡ ἔννοια ὡς διευτυπῶθῃ εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας ἐσφαλμένη καὶ κάποτε τελείως ἀντίθετος τῆς ἐννοίας ποῦ ὁ χωρικός διδεδίκε αὐτάς, νόμισα πὼς θὰ ἔπρεπε τὰ λάθη αὐτὰ γὰ σχολιαστοῦν καὶ γι' αὐτὸ σὰς τὰ παραθέτω. Πολλῶν ἄλλων παροιμιῶν ἡ ἔννοια ποῦ δίδεται δὲν εἶναι καὶ τόσο πλήρης, γι' αὐτές, ὅμως, ἐλπίζω ν' ἀσχοληθῶ προσεχῶς εἰς τὴν «Κυπριακὴν γεωργικὴν λαογραφίαν» τὴν ὁποίαν ἐτοιμάζω.

1. Εἰς τὴν σελίδα 61, ἡ ἐξήγησις ποῦ δίδεται εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν (14) παροιμίαν²⁾ δὲν εἶναι ἐκείνη ποῦ ἔννοοῦν οἱ χωρικοὶ. Ἡ βασικὴ ἔννοια τῆς παροιμίας αὐτῆς εἶναι νὰ μὴ λαμβάνει ὁ ἀμπελοργὸς «φυτὰ» (μῦσχεύματα) ἀπὸ γεράμπελα, ἀλλὰ ἀπὸ κάπως νέα ἀμπέλια. Ἡ φράσις στὴν παροιμία «ποῦ τὸ γεράμπελον σταφύλιν», δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ὁ κ. Κυριαζῆς διδεδίκε, ἀλλὰ ἡ φράσις ἀναφέρεται στὸ γνωμικὸ γιὰ νὰ νοιατῆ τὸ ἀκαταλλήλον τοῦ γεράμπελου πρὸς λήψιν φυτῶν.

2. Εἰς τὴν σελίδα 80, ἡ ἐξήγησις ποῦ δίδεται εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν (1) παροιμίαν³⁾ εἶναι τελείως ἐσφαλμένη. Ἡ παροιμία δὲν ἀναφέρεται οὔτε στὸ «παράκαιρον» τῆς σπορᾶς τῶν κουκιῶν, οὔτε καὶ εἰς «τὸ καθε τι ποῦ ἀκαίρως διαπράττεται», ὡς ἀναγράφει ὁ κ. Κ. Τὸ γνωμικὸν «βάλε κουτσιὰ στὴν ποκουτσιὰν νὰ ζηλειφτῆς τὸς σπόρον» ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμειψιοπορᾶς. Εἶναι γνωστὸν μεταξὺ τῶν γεωργῶν ὅτι ἡ συνεχὴς καλλιέργεια τοῦ φυτοῦ στὸ ἴδιον χωράφι διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους ἔχει καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ γεωργὸς ἐπανέρχεται στὸ ἴδιον χωράφι καὶ μὲ τὸ ἴδιον εἶδος καλλιέργειας κάθε λίγα χρόνια. Δὲν σπέρνει ποτέ ἐπὶ παραδείγματι τὸ ἴδιον χωράφι μὲ σιτᾶρι συνεχῶς ἀλλὰ ἐπακολουθεῖ τὸ σιτᾶρι, κριθᾶρι ἢ βامβάκι κ.τ.λ. καὶ τοῦτο ρόβι καὶ οὕτω καθεξῆς.

3. Ἡ εἰς τὴν σελίδα 130 καὶ ὑπ' ἀριθμὸν (19) παροιμία ἐσφαλμένως ἐξηγεῖται, γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῆ πὼς τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀφθονοῦν τὰ ξύλα καὶ τὸ νερὸν θεωρεῖται γέρημος. Τουναντίον ἡμεῖς θεωροῦμεν ὅτι ἡ παροιμία «στὸν γέρημον τὸν τόπον γιὰ ξύλα γιὰ νερόν» ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτία τῆς ἐρημώσεως ἐνὸς τόπου εἶναι ἡ ἔλλειψις νεροῦ καὶ ξύλων.

4. Ἡ εἰς σελίδα 150 καὶ ὑπ' ἀριθμὸν (1) παροιμία ἐσφαλμένως ἐξηγεῖται. Ἡ κατὰ μῆνα Δεκεμβρίου σπορὰ ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς σπορὰ πρῶτος, ἡ παροιμία δὲ «ἔμπην ὁ Δετζέβρης δίκαιος πόσπειρεν» ἔχει μᾶλλον τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅτι ὁ Δεκέμβριος πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ πιὸ δψιμος ἐπιτρεπομένη ἐποχὴ διὰ σποράν.

5. Σελίς 154, παροιμία ὑπ' ἀριθμὸν (4). Ἐξήγησις παροιμίας τελείως ἐσφαλμένη: «Ἄκρηθ δία, τζιαὶ μέσην τρύα»⁴⁾ ἀσφαλῶς δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνῃ: «ἡ καλὴ καλλιέργεια εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ἀμπελιοῦ φέρει καλὴν ἀπόδοσιν» ὡς γράφει ὁ κ. Κ., γιὰτὶ τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι νοητόν. Ἡ παροιμία ἀναφέρεται εἰς ἀμπέλια εὐρισκόμενα κατὰ μῆκος καὶ πλησίον δρόμων καὶ ἔχει τὴν ἐξῆς ἔννοιαν: "Ἄν θεὸς νὰ τρυγήσῃ σταφύλια ἀπὸ τὸ ἀμπέλι σου διδεδίκε καὶ στοὺς ξένους λίγα, ἀπ' αὐτὰ τῆς ἄκρης ποῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι καὶ τὰ χειρότερα, διαφορετικὰ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ σοῦ τὰ κλέψουν ἢ καταστρέψουν ὄλα.

1) Ν. Γ. Κυριαζῆ: Κυπριακαὶ παροιμίαι. Ἐν Λάρνακι. 1940.

2) Ἀπὸ φυτὸν, φυτόν, ποῦ τὸ γεράμπελον σταφύλιν.

3) Βάλε κουτσιὰ στὴν ποκουτσιὰν, νὰ ζηλειφτῆς τὸς σπόρον.

4) Τὸ «τρύα» εἰς τὸ κείμενον προφανῶς κατὰ λάθος τυπογραφικὸν γράφεται τρία.

6. Σελίς 159, παροιμία υπ' αριθμόν (11) Τό «νιόλιε» δέν ἔχει τήν ἔννοιαν τῆς καλῆς καλλιέργειας. Νιόλιτον χωράφι εἶναι τό χωράφι πού παρέμεινε γιά λίγα ἢ πολλὰ χρόνια δλότελα ἀκαλλιέργητον καί πού γιά πρώτην φοράν καλλιεργείται. Κατά συνέπειαν ἡ παροιμία : «Νιάζε καί διόλιζε τζιαί πάντα πάντα νιόλιε» δέν ἔννοεῖ ὡς ἀναγράφει ὁ κ. Κ. ὅτι «τό χέρσον χωράφι πρέπει νά ὀργώνεται καλά» ἀλλά : καλόν μὲν τό νιάζμαν, καί τό διόλιζμαν, καλή, ὅμως, ἐπίσης καί ἡ *ἀγρονάπανοις*, τήν ὁποίαν τό γνωμικόν συνιστᾷ ὅπως γίνεται συχνά.

7. Σελίς 192, παροιμία : «Θάψε με τζιαί νά σοῦ χάψω». Ἡ παροιμία αὕτη δέν ἀναφέρεται εἰς τό ὅτι «ἔκαστον εἶδος καλλιέργειας χρειάζεται καί ἴδιον τρόπον περιποιήσεως», ἀλλά εἰς τήν ἀνάγκην καί ἀποτελεσματικότητά δια καλῆν παραγωγήν τῆς βαθείας ἐσκαφῆς ἢ καλλιέργειας τοῦ χωραφιοῦ. Θάψε με=ὅπως γιά νά θάψης τούς δικούς σου σκάφεις βαθειά μνήματα, τέτοιαν βαθειάν καλλιέργειαν κάμε καί σέ μένα, λέγει τό χωράφι στόν γεωργόν, γιά νά σοῦ χάψω, νά σοῦ δώσω καλῆν καί πλουσίαν ἀπόδοσιν.

8. Σελίς 196, παροιμία υπ' αριθμόν (44) 1). Ἡμεῖς ἐξηγοῦμεν δλότελα ἀντιθέτως μέ τόν κ. Κ. τήν παροιμίαν αὕτην. Ὁ γείτος μας δέν φτωχαίνει καί τόσον μέ τό νά ἐκμισθῶναι τὰ κτήματά του εἰς ξένους, ὅσο φτωχαίνει μέ τό νά ἐκμισθῶναι ὁ ἴδιος κτήματα ἀπό ξένους. Ἡ φράσις «δός του μιστάρην» τῆς παροιμίας ἔχει τήν ἔννοιαν : δός του κτήματα ξένα νά τά ἐκμεταλευθῆ καί δια τὰ ὁποῖα θά ἔχει νά πλερώνει ἐνοικία κ.τ.λ. Δέν ἀποκλείεται ὅμως καί κάποια ἄλλη ἔννοια, τήν ὁποίαν μοῦ ἔδωκαν γεωργοί τοῦ χωρίου Λύσης. Ὁ γείτονας μας φτωχαίνει ἂν ἐγκαταλείπων τὰ δικά του κτήματα, ἢ τήν δικήν του ἐργασίαν προτιμῆσει νά ἐργαστεῖ ὡς μισθωτός—μισταρκός—εἰς ἄλλους.

9. Σελίς 240, παροιμία υπ' αριθμόν (8) 2). Ἡ παροιμία αὕτη δέν λέγεται ἐπί παραδοξολογίας ἀλλά εἶναι εὐρύτατα γνωστή, τουλάχιστον εἰς πλείστα χωρία τῆς Ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου, ὡς ἐνδεικτική τῆς καλῆς ἢ κακῆς γεωργικῆς χρονιάς. "Ἄν τὰ κουκιά εὐδοκιμήσουν καί ὑπάρχουν ἄφθονα «κουκιά γλωρᾶ», τότε ὁ καιρός προμηνύεται πολύ καλός (ἀγαθός), ἐάν δέ τό ἀντίθετον, τότε τὰ πλείστα τῶν γεωργικῶν προϊόντων θά εἶναι ἀποτυχημένα, ὅπως δυστυχῶς συνέβη καί ἐφέτος πού τὰ κουκιά γενικῶς ἀπέτυχον.

10. Σελίς 294, παροιμία υπ' αριθμόν (30). Δέν γνωρίζω ἂν ὑπάρχουν γεωργοί οἱ ὁποῖοι νά δίδουν στήν παροιμίαν : «Ξένα σῆρκα σ' ἀναπάβκουν μά τζιαί τήν καρκίαν σου κάβκουν» τήν ἔννοιαν πού δίδει ὁ κ. Κ, τό ὅτι δηλαδή ἡ παροιμία λέγεται «δι ὅσους συντεῖται ἐνδείας τούς περιθάλπουσι ξένοι». Ἡ ὀρθή ἔννοια τῆς παροιμίας αὕτης εἶναι : Ὁ ἐργάτης ἢ ξένος ὁ ὁποῖος ἐργάζεται γιά ἔνια σοῦ δίδει μὲν κάποιαν ἀνάπαυσιν, ἀφοῦ σέ ἀπαλάσσει τοῦ κόπου νά ἐργασθῆς ὁ ἴδιος, σοῦ καίει ὅμως τήν καρδίαν μὴ ἐκτελῶν ὅπως πρέπει τήν ἐργασίαν πού τοῦ ἀναθέτεις νά κάμη μέ ἀποτέλεσμα μάλιστα κάποτε τήν καταστροφήν σου.

11. Σελίς 343, παροιμία υπ' αριθμόν (1). «Τό ρεσπελίκιθ θέλει ἄρκονταν γιά πελλόν». Ἡ παροιμία αὕτη δέν ἀναφέρεται εἰς τό ὅτι «ἡ καλή καλλιέργεια εἶναι μᾶλλον ἀποδοτική» ἀλλά : Τό γεωργικόν ἐπάγγελμα θέλει ἄρκονταν ἄνθρωπον, δηλαδή, πού νά ἔχει τό δικόν του καί ὄχι χρεωμένον ἢ πού νά ἐργάζεται σέ ξένα κτήματα καί πελλόν, δηλαδή ἄνθρωπον κάπως ριψοκίνδυνον καί ὄχι ὑπερβολικά συντηρητικόν.

12. Σελίς 379, παροιμία υπ' αριθμόν (1). «Τό τσιφλίτζιν ἔν ξηλειφτίτζιν» ὄχι γιαι τό ὡς γράφει ὁ κ. Κ. οἱ ἔχοντες τσιφλίκια καταστρέφονται οἰκονομικῶς καλλιεργοῦντες ταῦτα μέ μισθωτούς, ἀλλά τό τσιφλίτζιν ἔν ξηλειφτίτζιν δι' ὅσους δέν ἔχουν κτήματα καί ἀναγκάζονται νά ἐνοικιάσουν τοιαῦτα ἀπό τὰ τσιφλίκια. Εἰς τήν ἐπαρχίαν Πάφου, ὅπου ὑπάρχουν ἄρκετά τσιφλίκια, πολλοί γεωργοί τῶν πέριξ τούτων χωρίων κατεστράφησαν οἰκονομικῶς, διότι μὴ ἔχοντες δικά τῶν χωράφια νά καλλιεργήσουν, ἐνοικίαζαν ἀπό τὰ τσιφλίκια.

Α. ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ

1) Θέλεις νά φτωσ'ῶνῃ ὁ γείτος σου ; Δός του μιστάρην.

2) Ἀγαθός τζ'αιρός, κουκιά γλωρᾶ.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΗ

Οι μαύρες μέρες εξακολουθούν γύρω μας κ' η μπόρα του πολέμου μάς συγκλονίζει. Τά θρνια της καταστροφής χυμούν άκράτητα και στους ουρανούς μας, έτοιμα νά σκορπίσουν τόν δλεθρο και τη συφορά παντού. 'Η γεννή'ρα της 'Ελευθερίας, ή άθάνατη 'Ελλάδα, άλυσσοδέθηκε από τις δυνάμεις της βίας, κ' ύπομονετικά τώρα σέρνει τό σταυρό του μαρτυρίου της στο νέο Γολγοθά, γιομάτη όμως πίστη κι αυτοπεποίθηση πώς ή μέρα της 'Ανάστασης δέ θ' άργήσει ν' άνατείλει στα δοξασμένα της χρώματα.

'Αλλά μένει ακόμα όλόρθη, αδάμαστη και παντοδύναμη ή 'Αγγλία, πού γίνηκε τώρα ή παγκόσμια 'Ακρόπολη της 'Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης. Και δίπλα της ή μεγάλη Δημοκρατία της 'Αμερικής, άκένωτο όπλοστάσιο τών χωρών πού άγωνίζονται για τό ξεριζώμα της τυραννίας και της άδικίας από τόν κόσμο. Κι ακόμα κρυφοκαι τó μίσος τών χωρών πού ύποδουλώθηκαν, όλέθριο σαράκι στο κορμί της βάρβαρης βίας πού τις κρατεί φιωμένες-κρυφοκαίει, όσο πού νά γίνει άκράτητο ήφαιστειο, για νά ξεσπάσει όρμητικό και άγριο και νά σκεπάσει μέ τή φλογισμένη λάβα του τόν έπίβουλο έχτρό, πού κάθεται τώρα άσήκωτος εφιάλτης σέ τόσοι λαούς.

Μαύρες, λοιπόν, οι μέρες πού ζούμε, αλλά στο βάθος του όρίζοντα ροδίζει γελαστή κάποια άνατολή έλπιδοφόρα. 'Ετσι ή δύναμή μας για αντίσταση πολλαπλασιάζεται, και σάν τό μυθικό 'Ανταίο κάθε πέσιμο μας στη γή μάς άναγεννά, δυναμώνει τό κουράγιο μας, γιομίζει τήν ψυχή μας πείσμα άκαταμάχητο, άτσαλώνει τά νεύρα μας, και μάς φέρνει πιό κοντά στην τελική κι όριστική έπιτυχία. 'Η Νίκη δέν μπορεί παρά νά ξεναγουρίσει στις χώρες μας, μιá νίκη όχι πρόσκαιρη και σαθρή, άδικη και καταστρεπτική, σάν αυτή πού τώρα χείρουνται τά όλοκληρωτικά κράτη, αλλά μιá νίκη αίώνια και στερεή, δικαίη και γόνιμη,

μιá νίκη όλοκληρωτική της δικαιοσύνης, της τιμής και της λευτεριάς. 'Ισως θά πιούμε κι άλλα ποτήρια πιό πικρά άκόμη, και θά μάς συνταράξουν μεγαλύτερες συμφορές, όμως θά μείνουμε άλύγιστοι και σοβαροί, ψύχραιμοι και γελαστοί, γιατί έχουμε τό δικαιο μαζί μας και ή ζωή μάς θέλει πρωτεργάτες της στο δρόμο της προόδου και του πολιτισμού.

Ρίξτε μιá ματιá πίσω σας και κοιτάξτε πόσο καιρό κράτησαν άνάλογες δυνάμεις της βίας, πού ζήτησαν νά κυριαρχήσουν άπάνω στον κόσμο: Ούτε όσο ζούνε τά ρόδα δέ ζήσανε. Τή βάρβαρη τυραννία καμμιá ψυχή ανθρώπινη δέν τήν άνέχεται. Τήν άνατρέπει γρήγορα και τήν ποδοπατεί. Γιατί ό άνθρωπος για νά μεγαλουργήσει, θέλει ν' άναπνέει λεύτερα, νά κινείται άνετα και νά ενεργεί αυτόβουλα. 'Από τήν καταπίεση και τόν εξαναγκασμό μόνο έργα ταπεινά μπορούν νά γεννηθούν και χαραχτήρες κάλπικοι, άνήθικοι και δρασούν. Τά δημιουργήματα του πολιτισμού χάνονται, τά φώτα σβένουν, ή χαρά μαρσίρεται, τά νιάτα φθίνουν, ή ζωή ύποχωρεί, άμα βαρύ πατάει τό πόδι της βίας πάνω στους λαούς.

Γι' αυτό και γιγαντώνεται ή πεποίθησή μας στην τελική νίκη και γίνε'ται δύναμη ακατάλυτη, πού θά συντριψει τήν βαρβαρότητα όσο κι' άν φαίνεται σήμερα ίσχυρή κι άλύγιστη. 'Ας είμαστε πάντα έτοιμοι, με τήν ψυχήν όρθια και τή συνείδηση ζώντανή, με τήν καρδιά χαλυβδωμένη και τό πνεύμα ζύπνιο, ψύχραιμοι και θαραλέοι μπροστά σ' όλα τά κακά πού μάς άπειλούν, πρόθυμοι για κάθε θυσία για νά σώσουμε τά όσα και τά ιερά μας και για νά διαφυλάξουμε ζωντανές τις ανθρώπινες άρετές πού διακυβεύονται. Μόνο όσοι δείξουν άντοχή θά μωρέσουν νά επίζησουν από τήν παγκόσμια αυτή άναστάτωση και θά είναι άξιοι για τις ήμερες μέρες της εύτυχισμένης ειρήνης, πού θά βασιλέψει στον κόσμο, με τήν όριστική νίκη της Λευτεριάς και της Δικαιοσύνης. Οί άλλοι, οί δειλοί κ' οί ύποχωρητικοί, οί άπαισιόδοχοι κ' οί κακομοιρηδες, πού άποτελούν τή βρωμερή λάσπη πού μέσα της κυ-

λιέται ἡ ἄγρια δύναμη τοῦ βάρβαρου τυράννου, δὲν ἔχουν νὰ ἐλπίζουν σ' ἄλλη λύτρωση παρά στὸν ἀτιμωτικό θάνατο τῆς τυραννίας ποῦ τὴν ὑποβοηθοῦν μὲ τὴ χλιαρὴ καὶ λιπόψυχη στάση τους τώρα.

Ἐμπρός, λοιπόν, οἱ ἐλεύθεροι ἀνθρώποι! Μὲ τὴν πίστη ἀλύγιστη, ἐνωμένοι, ἄς ἀντιτάξουμε τὴ δύναμὴ μας στὸν κατακτητὴ, γιὰ νὰ τὸνε ρίψουμε στὴν ἐξαφάνιση ποῦ τοῦ ταιριάζει, καὶ ν' ἀνάψουμε πάλι σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη τοὺς φωτεροὺς πορσούς τῆς Λευτερίας ποῦ ἡ μανία του γιὰ καταστροφή τοὺς ἐσβυσε ἀπ' ὅπου πέρασε. Νὰ μὴ σὰς καταπλήσει ἡ φαινομενικὴ του ὑπεροχὴ. Δὲν ἔχει βάρβα στερρα. Ἡ ἀδικία κ' ἡ ἀτιμία, ποῦ ἔχει γιὰ θεμέλια τῆς ἡ ὑπεροχὴ αὐτῆ, εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη τῆς ἀδυναμία, ποῦ σὲ λίγο θὰ τὴν γκρεμίσει. Ἐμεῖς ὅμως δὲν πρέπει νὰ τὰ περιμένουμε ὅλα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐξασθένηση τῶν δυνάμεων τῆς βίας. Πρέπει νὰ δράσουμε θετικὰ, νὰ χτυποῦμε παντοῦ καὶ πάντα, ἀκατάπαυτα καὶ σκληρὰ τὴ βία, γιὰ νὰ γίνουμε ἀκόμα πιὸ ἀξιοὶ τῆς νίκης μας. Ὅλοι πρέπει νὰ γίνουμε ἐργάτες τῆς ἐπιτυχίας. Καθένας στὸν κόκκο του ἔχει κάτι μεγάλο νὰ προσφέρει. Ὅλων οἱ ὑπηρεσίες χρειάζονται. Ἔργασία, λοιπόν, καὶ πίστη ἄς εἶναι τὸ σύνθημά μας. Αὐτὸ εἶναι ἡ δύναμή μας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ:

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Τὰ παρακάτω ἀναφέρονται στὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἐπιθεώρησης ποῦ ἔκανε ὁ κ. Φιλίππου στὴν «Πάφο» τοῦ Ἀπρίλη, 1941, σ. 90—1 γιὰ τὸν Γ' τόμ. (1939) τοῦ Δελτίου τῆς Ἐταιρείας τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν καὶ ποῦ ἀφορᾷ τὴ μελέτῃ μου (γραμμὴν μὲ τὴ συνεργασία τοῦ κ. Thomson) ἀπάνω στὶς τοιχογραφίες τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλειστοῦ (Wall-paintings at St. Neophytos Monastery, σ. 155—224). Σ' ἐκείνη τὴν ἐπιθεώρηση ὁ συγγραφέας τῆς δοκι-

μάζει νὰ μᾶς διορθώσει καὶ συμπληρώσει σχετικὰ μὲ τέσσερα σημεία: Τὸ α), (παρακολοῦθῶ τὴ δικὴ του κατάταξη καὶ σειρὰ σὲ α), β), γ), δ)), εἶναι συμπλήρωση ποῦ δίνει τὴν πληροφορία πὼς τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου εἶχε ἀνακαλυφθεῖ πρὶν ἀπὸ τὰ 1750, στὸν καιρὸ τῆς φραγκοκρατίας καὶ πὼς ἦταν ἐκτεθειμένο σὲ κοινὴ προσκύνηση. Ἄκομα πὼς κατόπι ἀπὸ τὴν ἄλωση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιὰ προφύλαξη, τοποθετήθηκε στὸν παλιὸ τοῦ κρύπτη, κ' ἔτσι πὼς ἡ ἀνακάλυψή τοῦ 1750 δὲν ἦταν ἡ πρώτη ἀνακάλυψη. Γιὰ τούτῃ τὴ γνώμη, ὑποθέτω πὼς ὁ κ. Φιλίππου βασίζεται ἀπάνω στὸ ἐπόμενο ἀπόσπασμα, (τὸ δίνω ἐγὼ), ἀπὸ τὴν «Chorografia e Breve Historia Universale dell' Isola de Cipro etc.» Bologna, 1573, σ. 25β, τοῦ Στεφάνου Λουζιαννοῦ: «Santo Neofito fa del Casal Enclistra e fabricò una bellissima chiesa di Greci chiamata Enclistra dove egli è sepolto et vi si vede il corpo tutto intiero a fan gran miracoli». Ὁ Ἅγιος Νεοφύτος ἦταν ἀπὸ τὸ διαμέρισμα τῆς Ἐγκλειστρας κ' ἔκτισε μιὰ ὠραιότατῃ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ποῦ ὀνομάζεται Ἐγκλειστρα ὅπου βρίσκεται θαμμένος κ' ἐκεῖ βλέπει κανένας ἀκέραιο τὸ σῶμα καὶ κάνει πολλὰ θαύματα.

Τὸ κομμάτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶχα λάβει ὑπόψιν ὅταν ἔγραφα τὴ μελέτῃ μου γιὰτὶ, ἐκτός ποῦ ὁ Λουζιαννός μᾶς δίνει ἀρκετές, ὄχι ἀκριβεῖς πληροφορίες, ἡ διατύπωση αὐτὴ καθαυτὴ τῆς πληροφορίας μὲ πειθεῖ πὼς ὁ ἴδιος δὲν εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸ προσκύνημα καὶ πὼς βασίστηκε σ' ὅ,τι τὸν πληροφοροῦσαν ἄλλοι. Κάθε φορὰ ποῦ γράφει γιὰ ὅ,τι εἶχε δεῖ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια σπεύδει νὰ τὸ γράϊ καὶ νὰ τὸ καμπανίσει. Λογουχάρη, (σ. 27α) γιὰ τὸν Θεοφάνη, μοναχὸ ἀπὸ τὴ Λευκοσία ποῦ ἄγισσε στὸ Μεσαποταμό, γράφει: «Io vidi la sepoltura co gli ossi mescolati con la polvere, quali invero havevano olor non di morti»—Ἐἶδα τὸν τάφο μὲ τὰ κόκκαλα ἀναμιγμένα μὲ χῶμα ποῦ ἀλήθεια δὲν εἶχαν τὴ μυρωδιὰ τῶν νεκρῶν. Ἐπίσης γράφοντας γιὰ τὸ μῦρο ποῦ βρῆκε ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἁγίου Μάμαντα στοῦ Μόρφου ἀναφέρει πὼς τὸ εἶδε ὁ ἴδιος καὶ πὼς ἔκανε πολλὰ

μεγάλα θαύματα: «& io l' hō veduto, & fa grandissimi miracoli.» Έτσι εκφράζεται ὁ Λουζινιανὸς ὅταν πρόκειται γιὰ ὀρθόδοξα προσκυνήματα γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ πειστικὸ στὸν καθολικὸ ἀναγνώστη του. Τὴν τακτική, ὅμως, αὐτὴ δὲν τὴν ἀκολουθεῖ σχετικὰ μὲ φράγκικα λειψάνα ὅπως, λογουχάρη, σάν γράφει γιὰ τὸν Giovanni di Montfort. Γι' αὐτὸν ἀναφέρει πῶς τὸ σῶμα του σωζόταν ὀλάκερο, μὰ τὸ θεωρεῖ περιττὸ νὰ προσθέσει πῶς τὸ εἶχε δεῖ κιόλας. Τὸ γεγονός πῶς ἦταν λατίνος ἅγιος δὲ χωροῦσε καμμιά διαμφισβήτηση. Ἄλλοι λόγοι: ἡ πρώτη ἀνακάλυψη θᾶδινε ἀφορμὴ νὰ σύνταχθεῖ καὶ μιὰ ἀκολουθία πού νὰ πανηγυρίζει τὴν ἀνακομιδὴ. Αὐτὸ εἶχε συμβεῖ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ 1750. Ἐπειτα ὁ Μαχαιρᾶς (Dawkins, I, σ. 38—9) δὲ θά λησμονοῦσε, μιὰ πού ἀναφέρει τὸ κρανίον καὶ τὰ χέρια—πόδια τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου τοπικοῦ ἁγίου πού βρισκότουσαν σὲ τοῦτο ἢ τὸ ἄλλο χωριὸ τοῦ νησιοῦ, τὸ περιφημὸ γεγονός πῶς ὁ Ἅγιος Νεόφυτος ὑπῆρχε ὀλόσωμος στὸ ὁμώνυμο μοναστήρι. Ξαναδίνω δωπέρα τὸ τί λέει: «Ὁμοίως εἰς τὴν Ἐγκλειστραν ὁ ἅγιος Νεόφυτος ἦταν παιδῖος καλόγηρος ἀπὲ τὰ Λεύκαρα καὶ ἐγένιν στυλῆτης εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον καὶ ἐκοιμήθη καὶ εἶναι ὁ τάφος του ἐκεῖ [ὑπόγραμμίζω ἐγώ] καὶ βρῦει θαύματα.» Ἀκόμη ὁ Ἄρχιμ. Κυπριανὸς (ἐκδ. Λευκοσίας, 1934, σ. 516), πού στὸ κεφάλαιον του «περὶ τῶν ἁγίων, δηλαδὴ, Ἀποστόλων, Μαρτύρων... ὅπου ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεθράφησαν εἰς τὴν Νῆσον» παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὸν Λουζινιανὸν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐξοβύνει τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα καὶ τὸ ἀντικαθιστᾷ μὲ σύντομὴ ἐξιστόρηση τῆς ἀνακάλυψης τοῦ 1750. Ἄν ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα ἐβγαίνει καὶ προηγούμενη ἀνακάλυψη γιατί νὰ τὴν παρασιωπήσει; Πιὸ κοντὰ αὐτὸς στοὺς καιροὺς τοῦ Λουζινιανοῦ θά μπορούσε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παράδοσιν κ' ἄλλως πὼς γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ κ. Φιλίππου ἴσασε τὸ 1936 ὀπωροδήποτε, φαίνεται πῶς εἶχε τὴν ἀντίθετη ἀποψή, δηλαδὴ, παραδεχόμενος, ὅπως κ' ἐγὼ παραδέχομαι, πῶς ἡ πρώτη ἀνακάλυψη ἐγένετο τὸ 1750. Ἴδου τί γράφει στὸ βιβλίον του: «Paphos, the most attractive district of

Cyprus, etc, Nicosia, 1936, σ. 57: «After the lapse of five centuries, in the year 1750, a monk who thought that there was a treasure hidden at the end of the Englistra tried at night to break down the wall which was in front of the grave»—Κατόπι πού πέρασαν πέντε αἰῶνες, τὸ ἔτος 1750, ἕνας καλόγηρος πού νόμισε πῶς ὑπῆρχε θησαυρὸς κρυμμένος στὴν ἄκρην τῆς Ἐγκλειστρας, δοκίμασε μιὰ βραδυὰ νὰ γκρεμίσει τὸν τοῖχο πού ἦταν μπροστά ἀπὸ τὸν τάφο.

Τὸ β) εἶναι ἐπίσης συμπλήρωση πού βασίζεται ἀποκλειστικῶς ἀπάνω σὲ μιὰ ἐκκασία. Ἡ ἐκκασία εἶναι πῶς ὁ κύριος ναὸς τῆς Μονῆς πού κτίσθηκε τὸν 1Ε' αἰ. πιθανὸ νὰ κτίσθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνίδα σύζυγον τοῦ βασιλιά Ἰωάννη τοῦ Λουζινιανοῦ, τὴν Ἑλένη Παλαιολογίνα. Τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι πῶς (i) ἡ παράδοσιν θέλει τὴν οἰκοδομὴ κτισμένη μὲ βασιλικά ἐξοδα, πῶς ἡ Παλαιολογίνα ἐκτίσσει καὶ ἄλλες ὀρθόδοξες οἰκοδομὲς καὶ πῶς εἶχε φανατικὰ ὀρθόδοξα κ' ἐλληνικὰ αἰσθήματα, καὶ (ii) τὸ μοναστήριον στὸν καιρὸ τῆς φραγκοκρατίας εἶχε ἐτήσιο εἰσόδημα 200 δουκάτα κ' ἔτσι δὲν ὑπῆρχαν τὰ μέσα νὰ κτισθεῖ μιὰ τόσο μεγαλόπρεπὴ οἰκοδομῇ.

Ἡ παράδοσιν (i) εἶναι πιὸ παλιὰ, ἀπὸ τὸν 1Ε' αἰ. καὶ ὁ σημερινὸς κύριος ναὸς πῆρε τὴ θέσιν κάποιου προηγούμενου. Ὁ Ἅγιος ζητοῦσε ζώντας τὸν βασιλικὸ εὐεργέτη καὶ γράφει σὲ κάποιον «πνευματικὸ υἱόν» νὰ φροντίσει γιὰ μιὰ βασιλικὴ δωρεά. Πιθανὸ νὰ τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος καὶ νὰ μὴν εἶδε τὴν οἰκοδομὴν. Τὸ σιγίλλιον τοῦ Λεοντίου (1631) κατοχυρώνει τὴν παράδοσιν ἀλλ' ἀναφέρει ἐσφαλμένα ὡς εὐεργέτη τὸν Ἰσαάκι Κομνηνὸ. Σ' ἕνα συμπληρωματικὸ ἄρθρον μου, πού θά δεῖ τὸ φῶς ἀργότερα τονίζω τὴ σημασία κάποιου μαρμάρινου γλυπτοῦ πού βρισκείται ἐντεταχισμένον πρὸς τ' ἀριστερὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας τοῦ ναοῦ. Φαίνεται πῶς εἶναι ἀπομεινάρη ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερον ναὸ. Παραδέχομαι τὰ ἐλληνικὰ φανατικὰ ὀρθόδοξα αἰσθήματα τῆς Παλαιολογίνας πού ἐκτίσσει τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων ἀλλὰ δὲν βλέπω τίποτε πού νὰ ἐπεκτείνει τὴ γενναιοδωρία τῆς καὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Νεόφυτον! Κατόπι τὸ ἐπιχειρήμα: «La

abbadia di Englistra val per stima [ducati] 200.» (Mas Latrie, Histoire, etc., III., σ. 503), δὲν ἀποκλείει ὠρεές ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξο χριστεπώνυμο πλήρωμα, ζητεῖς, περισεύματα. Τοῖς εἰσοδήματων 200 δουκάτων προερχόταν ἴσως ἀπὸ μίαν ἐπίσημη ἐκχώρηση πού μαζί με ἄλλα ἑακουσμένα τὸν τοτε καιρὸ ὀρθόδοξα μονατήρια ἀπέλασε ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου (κοῖτα τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων στὴν ἴδια σελίδα τοῦ ἴδιου προαναφερμένου ἔργου). Ἔτσι συζητήσαμε μίαν εἰκόνα πού δὲν εἶναι οὔτε εὐλογοφανὴς κἄν.

Τὸ γ) εἶναι διόρθωση. Ὁ κ. Φιλίππου δὲν θεωρεῖ *ἀπόλυτη ὀρθή* τὴν παρατήρηση πὼς ὁ Ἅγιος δὲν πῆρε ποτὲ στὸ χέρι πινέλο ζωγράφου. Το πρῶτο ἐπιχείρημα του γιὰ τὴν ἀντίθετη ἀπόψη εἶναι τὸ λεκτικὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ 1503 στον ναὸν τῆς Ἐγκλειστρας: «ἐλαξεύθη, οἰκοδομηθή, καὶ ἱστορογραφηθῆ ὁ πάνσεπτος ναὸς τοῦ τιμίου καὶ ζωποιοῦ σταυροῦ διὰ συνδρομῆς καὶ πολλοῦ κόπου τοῦ ὀσίου καὶ θεοφόρου πατρος ἡμῶν Νεοφύτου...». Παραδέχονται πὼς ἡ συνδρομὴ κι ὁ κόπος τοῦ Ἁγίου χρειάστηκαν νὰ λαξευθεῖ, νὰ οἰκοδομηθεῖ, καὶ νὰ ἱστορογραφηθεῖ ἡ Ἐγκλειστρα ἀλλὰ δὲν βλέπω τίποτε πὸν νὰ μοῦ λείπει πὼς ὁ Ἅγιος ζωγράφισε ὁ ἴδιος τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ. Κ' ἐνῶ ἀπὸ τὴν τυπικὴ ἔχουμε καθαρὴ μαρτυρία πὼς δούλεψε γιὰ τὸ λάξεμα καὶ τὴν οἰκοδόμηση, λείπει ἡ ἀναμφίβολη μαρτυρία πὼς πῆρε στο χέρι ζωγραφικὸ πινέλο. Ἐξάλλου ἡ ἐπιγραφή τοῦ σπηλαίου πὼς ἐπιγραφή τοῦ σπηλαίου πὼς ἀνιστορήθη... ὁ πάνσεπτος ναὸς τῆς Ἐγκλειστρας διὰ χειρὸς ἐμοῦ Θεοδώρου τοῦ Ληυδοῦς...» εἶναι τελεωιατικὴ καὶ ἀνέκκλητος. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ 1503 ἀντιπροσωπεύει μιά στερεότυπη φόρμουλα τῆς ἐποχῆς. Δὲς παρόμοιες: Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, Β', 238, Ν. Ι. Γιαννοπούλου: «Αἱ παρά τὴν Δημητριάδα Βυζ. Μοναί: «*Ἀνιστορήθη ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς οὗτος ναὸς τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μονῆς διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδων, κόπον τε καὶ μόχθου, παρὰ τῶν εὐλαβεστάτων ἱερῶν καὶ εὐγενεστάτων ἀρχόντων, κλπ.*»—Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, Δ', σ. 82, Μεσαιωνικαὶ καὶ μεταγ. ἐπιγραφαὶ τῆς νήσου Ἄντρου: «οὗτος ὁ ναὸς θαυμα-

τουργοῦ Σπυριδῶνος ἀνακαινίσθη δαπάναις τε καὶ *κόπον* Διονυσίου Ἄνδρου Μητροπολίτου, τὸ γένος, κλπ» πὸν δὲν σημαίνουν πὼς οἱ εὐλαβεστάτοι ἱερεῖς καὶ οἱ εὐγενεστάτοι ἄρχοντες ζωγράφισαν οἱ ἴδιοι τὸν ναὸ τῆς Παναγίας στὴν πρώτη ἀπάνω περίπτωση εἴτε πὼς ὁ Μητρ. Διονύσιος ἔκτισε μετὰ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὸν ναὸ τοῦ Ἁγ. Σπυριδῶνα στὴ δευτέρη. Το δευτερο ἐπιχείρημα πὼς ὁ Ἅγιος ἀναγαλλόντας τὴν ἀνακάλυψη *επιῶν* γραμμάτων σὲ μιά πέτρα ἀπάνω στὸ σπήλαιο τοῦ Προδρόμου ἔγραψε: «τὰ ἴσα τούτων *γεγραφήκαμεν* ἐν τῷ σπηλαίῳ» δὲν ἀξίζει τὸν κόπον κἄν νὰ τὸ συζητήσῃ κανένας. Τρία γράμματα καὶ τὸ ρῆμα «γεγραφήκαμεν» προσκρούουν στὴν κοινὴ σκέψη (common sense): Κτιζῶ σπιτὶ δὲν σημαίνει πὼς εἶμαι ὁ ἴδιος κτίστης—οἰκοδομος. Το τρίτο ἐπιχείρημα, κατόπι ἀπ' ὅ,τι ζηγήσαμε στὸ δευτερο, λιποθυμῆ ἀπὸ ἀναιμικότητα. Ἡ φράση «καὶ ὄν ἐν τῷ νάρθηκι *ἐστὺλογράφισα* ἀφορισμὸν ἐν τῷ νάρθηκι» δὲν φανερώνει καθόλου πὼς ὁ Ἅγιος μετὰ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὸν ἐστὺλογράφησε. Παραπέμπω στὴν Ἱστορία τῆς Ὀρθοδοξοῦ Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Hackett—Παπαϊωάννου, Α' ἐν Ἀθήναις, 1923, σ. 317: Σὲ μιά εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους ὑπάρχει ἡ ἐπόμενη ἐπιγραφή:

Αὐχεὶ μὲν Ἑλλάς σὲ φρουρὸν κερ-
 [κτημένην]
 ἀλλὰ καὶ Κύπρος Ἑλλάδος ἀυχεὶ
 [πλέον]
 ἧς ποιμενάρχης *εστὺλογραφεὶ* στὴν
 [θεῖαν,
 ἵνα φυλάττης τόνδε καὶ ποιμνὴν
 [Κύπρου]
 ἀλλ' ὦ πολύτλα, ἐξελεοῦ πάντας
 νόσου λοιμικῆς, δεινῶν ἄλλων
 [παντοίων
 ἐπὶ Κυπριανοῦ ἀρχιερέως
 ,αἰω'

Θὰ μπορούσαμε ἀπὸ τὸ ἐστὺλογραφεὶ νὰ συμπεράνουμε πὼς ὁ Ἔθνομάρτυρας ζωγράφισε αὐτὴ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους; Ὅσο γιὰ τὴν παράδοση δημοιουργήθηκε ἀπὸ μίαν κακὴν ἑρμηνεῖα αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς πού ζητεῖ νὰ τὴ στηριξεῖ ἢ νὰ τὴ διαιωσιεῖ τώρα ὁ κ. Φιλίππου. Τὸ δ) εἶναι διόρθωση Τ' ὅ,τι ὁ

Ἄγιος Νεοφύτος πρέπει νά θεωρηθεῖ ἰσοτίμος τοῦ Θεοφάνη Κεραμῆος καί τῶν ἄλλων πού ἀναφέρονται ἐκεῖ πέρα εἶναι δική μας γνώμη. Ἡ γενική παρατομῆ στόν Κρουμβάχερ εἶχε κ' ἔχει σκοπό νά τονίσει πῶς ὁ Εἰhard ἔκρινε πῶς τόνονα τοῦ Ἄγ. Νεοφύτου μποροῦσε νά μνημονευθεῖ σ' ἓνα ὀλάκερό αἰῶνα καί σέ σέ μιᾶ ὀλάκερη αὐτοκρατορία πλάι—πλαί καί μαζί μέ τέσσερα μόνα ἄλλα γνώστα καί περίφημα ὀνόματα. Δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μιᾶ ἐνισχυτική μαρτυρία στή γνώμη μας.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΠΟΙΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο ΤΟΥΠΙΚΑΝΗ Ο ΓΟΥΛ;

Στό ἄρθρο μου «Μεσαιωνικά Σύμμεικτα Κύπρου *Corrigenda I*», πού δημοσιεύθηκε σ' αὐτό το περιοδικό (ἔτ. Ε',., Ἄρ. 65., σ. 312—317), εἶχα δώσει, σ' ἄλλα, καί δυο ἐπιγραφές—τήν μιᾶ ἀπό τόν Σταυρό τοῦ Ἁγιοσμάτι καί τήν ἄλλη, ἀπό τόν Ἅγιο Μάμαντα στό Λουβαρά. Μᾶς δίνουν κ' οἱ δυο τὸ ὄνομα τοῦ τοιχογράφου πού εἶχε ζωγραφίσει αὐτές τίς ἐκκλησίες. Ὀνομαζόταν Φίλιππος Γούλ καί φαίνεται πῶς ἔδρασε κατά τὰ μέσα καί τὸ τέλος τοῦ 15 αἰ.

Μά ποιος μποροῦσε νάναί αὐτός ὁ ζωγράφος καί ποιά ἦ οἰκογένεια του; Γιά τὸ πρόσωπο τοῦ δέν ξαίρουμε ἀπολύτως τίποτε, ἐνῶ γιά τήν ἐργασία του κατέχουμε ὀλικό γιά νά μᾶς βοηθήσει νά ἐκτιμήσουμε τίς τεχνικές ἱκανότητες του. Σχετικά μέ τὸ σέ ποίαν οἰκογένεια ἀνήκε ἔχω τήν ἰδέα πῶς ὑπῆρξε μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν λευκῶν Γενοβέζων *Γούλ*. Ὁ λατινικός τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Goul, Gul, Gulo ἢ Gullo (Florio *Bustron: Chronique de l' Ile de Chypre*, publiée par R. de Mas Latrie, σ. 514) καί Guli (Dawkins: *Machairas*, σ. 355, 671). Ἡ ὀνομ. ἐν. στὰ ἑλληνικά εἶναι *Γούλ*, γ. *Γούλου* καί ὀνομ. πλ. *Γούλιδες*. Ἐτσι παρουσιάζεται στό κείμενο τοῦ Μαχαιρά στίς προαναφερμένες σελίδες; Τὸ πρῶτο κομμάτι (§ 375) ἀναφέρεται στήν ἀπυτυχία τῶν διαπραγματεύσεων μεταξύ τῶν ἀπε-

σταλμένων τοῦ βασιλιᾶ Πέτρου II καί τῶν Γενοβέζων: «Τότες ἐπήγεν ὁ μαντατοφόρος, καί ἐστράφην ὁ σὶρ Τζουάν Παντονὴν ὁ παιδίος. Τότε τὰ κάτεργα ἐστερεώσαν τα τοῦ ρηγός, καί ἐφανερῶθην ἡ μάχη. Καί ἐμείναν εἰς τήν γῆν οἱ Γενοβίσοι, καί ἐπίασαν καί ἐβάλαν τους εἰς τήν φυλακὴν εἰς τήν Λευκωσίαν, εἰς τὸ ἀπλικίον τοῦ Κυροῦ τοῦ Στύρου. Καί ἐπίασαν καί τους Γενοβίσους τοὺς Κυπριώτες ὅπου οἱ μακαρισμένοι οἱ ρηγάδες ἐποίκαν τους ἐλευθερίαν ὡς γοῖόν Γενοβίσους, — καί ἄλλους ἐλευθερίαν μαμουνίδες διά ψυικόν, — νά μὲν πλερώσουν κανέναν δικαίωμα ἀγοράζουσαν, οὐδέ πουλοῦντα καί ἐτέρους ἐλευθερίαν, τους Γενοβίσους, ἐκείνοι ὅπου ἦσαν Συργιάνοι, οἱ Γουρρίδες, οἱ Πίπιδες, οἱ Τανιέλιδες, οἱ Γουλίδες ἀπὸ δέν ἦσαν ἀπὸ χώρας τῶν Γενοβίσους, ὡς γοῖόν ἐκεῖνοι ὅπου ἦσαν ἀπὸ τὸ Τζιπλέτ, ἀπὲ τὴν Τάκην, ἀπὲ τὸν Καφάν, ἀπὲ τὴν Χιον, ἀπὲ τὸν Γαλατάν τοῦτοι δέν εἶναι ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Γενοβίσων, ἀμμέ τους ἄλλους ἠθέλησαν οἱ ρηγάδες καί ἐποίκαν τους τοῦτην τήν ἐλευθερίαν, καί οἱ κούσσοιλοι διά (τὸ διά) φορος τοῦ κομουνίου ἐσύραν τους μέ τὸ κομουνίν.» Καί τὸ δεύτερο (§ 693) σχετίζεται μέ τήν κάθοδο τῶν Σαρακηνῶν στή Λευκωσία, τὸν καιρὸ τοῦ βασιλιᾶ Γιάνου. Οἱ Σαρακηνοὶ φτάνοντας στή Λευκωσία φοβόντουσαν νά μπουδ στήν πόλη. Μερικοὶ Βενετσιάνοι τότε προσφέρθηκαν καί τους ὀδηγήσαν μέσα καί κατόπι τους ζήτησαν ὀρισμοὺς σὲ δημόσια ἀξιώματα. Ἐτσι «ὁ μισέρ Τζουάν Φλάτρος γραμματικὸς τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐμπαλιών, καί ἔδειξεν τους καί τὰ ὄσοδία τῆς ρηγάδας.» Γι αὐτὸ ζούλεψε ὁ Μανόλης ὁ Ἄσκας καί ζήτησε νά φέρει τὸν Στασὴ τοῦ Γούλου γιά νά πάρει, ὅπως φαίνεται τῆ θέση τοῦ Φλάτρου: «Τότες ἐφθόνησεν ὁ Μανόλης ὁ Ἄσκας καί εἶπεν τους Σαρακηνούς καί ἔγραψαν χαρτίν καί ἐπέψαν το τοῦ Στασὴ τοῦ Γούλου ὑπὸ χειρὸς τοῦ σὶρ Πατὴν (Γου)νέμε, καί ἐκομπῶσαν του καί ἤθλεν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Νούφρην ἀπὸ τὰ ἀμπελία του, καί ἤρτεν διά νά δείξη τὰ ὄσοδία τῆς ρηγάδας, καί διά νά τὸν πείσουν πράκτορα.»

Μὲ τὸ ἐπάνυμο *Γούλ* μᾶς εἶνα

γνωστός, έκτος από τὸν Ἰτασὴ τοῦ Γούλου (Βλ. ἐπίσης Mas Latnie: *Histoire de Chypre*, II., 540, n., 541, n.; III, 293) ὁ Πέτρος καὶ ἡ γυναίκα του Ἀντριόλα (Andriolá) καὶ γι' αὐτοὺς δὲς Florio Bustron, *op. cit.*, Mas Latnie *Histoire de Chypre*, III., 187, 189 κέξ 268, 276, 286 et n. 290, 305, 306, 513. *Doc Nouv.*, 527, 557. Ὁ Πέτρος ἦταν κύριος τοῦ καζᾶ τῆς Τύπου.

Οἱ Ἴλευκοὶ Γενοβέζοι ἦσαν οἱ Λεβαντινοὶ Γενοβέζοι τῆς ἐποχῆς οἱ δὲ Ἰαυδροὶ Γενοβέζοι οἱ ἐλευθερωμένοι σκλάβοι ποὺ δέχονταν νὰ τοὺς ὑπερασπίζουσι οἱ πρόξενοι τῆς Γένουας. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ κοίτα Dawkins, *op. cit.* II., § 375, n. 2, 154, n. 2, καὶ 693, n. 1. Δὲν πρέπει δὲ ἴσως νὰ συγχίζονται μὲ τοὺς roullains, pullani ποὺ ἦταν οἱ ἀπόγονοι Φράγκων πατέρων καὶ Συριῶν μητέρων, II, § 52 n. 2.

Φρονῶ πὼς ὁ ζωγράφος Φίλιππος ὁ τοῦ πικλῆν ὁ Γούλ ὑπῆρξε μέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Λευκῶν Γενοβέζων Γούλ.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΜΙΑ ΖΩΝΤΑΝΗ ΣΕΛΙΔΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΟΥ 21

Ὁ Κηπιάδης στὸ βιβλίον τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ 21, ἀναφέρει κοντὰ στὰ ἄλλα πὼς τῆ 10ῃ Ἰουλίου «...Ἐκαρτόμησαν ἐπίσης τὸν Σ. Σολωμὸν προὔχοντα τῆς Κομποπόλεως Μόρφου καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Χατζῆ Κυριάκον Σολωμῆ προὔχοντα Σολέας» ἐτι ἀπηγγόνισαν τὸν Ἱεροδιάκονον Μόρφου Χριστόφορον...» (1) Σκοπὸς μου στὸ σημείωμα τοῦτο εἶναι νὰ πῶ μερικὲς λεπτομέρειες γιὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς μάρτυρες ποὺ θυσιαστικῶς στὸ βωμὸ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας γιὰ τὴ μεγάλη τῆς ὑπόθεσι, ποὺ τίς ἔμαθα ἀπὸ γεροντικὰ πρόσωπα ποὺ ζοῦνε στὴν κομποπόλιν μας. Καὶ πρῶτα-πρῶτα πρέπει, νομίζω, νὰ πῶ πὼς ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ πῆρα ἀπὸ διάφορα πρόσωπα δὲ συμφωνοῦσαν ἀπόλυτα ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλην.

Ὅσο γιὰ τοὺς ἀδελφούς Σόλωνα Σολωμῆν καὶ Χατζῆ Κυριάκον Σολωμῆ, τοὺς γνωστοὺς ἀπ' τὴν παράδοσι ὡς Σολωμῆδες, ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ ἔχω συμφωνοῦν πὼς ἦταν ἀδελ-

φοὶ καὶ μάλιστα πλουσιώτατοι. Τὸν πρῶτον καὶ πιὸ μεγάλο ἀπ' τοὺς δύο, οἱ γέροντες τὸν θέλουσι ὡς τὸν πιὸ πλούσιον τῆς Κύπρου ὄλακερης. Εἶχε τοιφλίκι μέσα στοῦ Μόρφου, στὸ κέντρο τῆς σημερινῆς κομποπόλεως ὅπου ἡ σημερινὴ ἀγορὰ εἶχε δεῦτερον τοιφλίκι στὴν τοποθεσίαν «Ἐλιοῦδιν» κοντὰ στὴ σημερινὴ Κεντρικὴ Πειραματικὴ Ἐπαυλὴ τῆς Κυβέρνησης. Τρίτον τοιφλίκι στὰ σημερινὰ «Μάσαρη» (χωρὶν) μὲ τρεχάμενον νερὸ, τὸ γνωστὸν σήμερον ὡς νερὸ «τοῦ τσουβλιτζιοῦ.» Κι' ἀκόμα ἓνα μεγάλο ἐλαιῶνα (στὴν τοποθεσίαν «Ἀφεντικὰ») κι' ἓνα ἀλευρόμυλον. Ἐξω ἀπ' αὐτὰ οἱ δύο εἶχανε χτήματα πολλὰ κι' ἐξἴ ἀκόμα μύλους στὴ Σολιά. Κι' ἀκόμα εἶχανε ἀρχοντικὰ, μισθωτοὺς ἐργάτες καὶ πολλὰ ζευγάρια.

Κι' οἱ δύο γεννηθῆκαν στοῦ Μόρφου ἀπὸ πλοῦσιαν οἰκογένειαν (ἓνας μονάχα γέρονς μοῦσι πὼς οἱ γονεῖς τοὺς ἦτανε Λευκοσιάτες). Ὁ Κηπιάδης θέλει τὸν μικρότερον, προὔχοντα τῆς Σολέας. Ἐμεῖς νομίζομε πὼς δὲν κατάγονταν κι' ἀπ' ἐκεῖ, ἀλλὰ μονάχα πὼς πήγαινε ταχτικὰ ἐκεῖ ἀφοῦ εἶχανε καθὼς εἶπαμε καὶ παραπάνω, χτηματικὴν περιουσίαν καὶ μύλους. Ὁ μεγαλύτερος εἶναι βέβαιον πὼς ἦτανε παντρεμένος κι' εἶχε μάλιστα μιὰ κόρη ποὺ λεγόταν Χρυσταλλοῦ. Τ' ὄνομα τῆς γυναίκας τοῦ δυστυχῶς ξεχάσθηκε, μὰ ὁ πεθερός του ἦταν ὁ Κουφό-πατάς. Ἡ Χρυσταλλοῦ εἶχε δύο παιδιά ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα, ὁ καλόγερος Μακάριος ἔκανε καὶ δασκαλὸς στὴν κομποπόλιν μας ἐπὶ Τουρκοκρατίας· ὁ ἄλλος, ὅταν ὕστερα ἀπ' τὴν καρτόμησι τοῦ πατέρα τους φύγανε οἰκογενειακῶς στὴ Λευκωσίαν, ἐπῆγε στὴν Ἱερουσαλὴμ κι' ἴσως ἱερώθηκε. Πλάγιος κλάδος τῆς οἰκογενείας τῶν Σολωμῆδων ὑπάρχει σήμερον στοῦ Μόρφου. Ὅσο γιὰ τὸν μικρότερον δὲ μᾶς εἶναι ἐξακριβωμένον ἂν ἦτανε παντρεμένος ἢ ὄχι. Γιὰ τὸ γάμον του οἱ πληροφορίες μου συγκρούονται· ἄλλοι τὸν θέλουσι παντρεμένον κι' ἄλλοι ὄχι. Τὸν μεγαλύτερον ἢ παράδοσι τὸν παριστάνει κοντὸν στὸ ἀνάστημα ἀλλὰ καλοθρεμένον.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἦτανε τόσο πλούσιον ἦτανε πολὺ φυσικὸ νᾶναι κι' αὐτοὶ μέσα στὸν κατάλογον τοῦ Κουτσούκ-Μεχμέτ ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο παρά μονάχα γιὰ τὴν μεγάλην περιουσίαν τους. Καὶ πραγματικὰ μιὰν Ἰουλιανὴν

(1) Δὲς «Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸ 1821 ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ τραγικῶν σκηνῶν» ὑπὸ Γ. Κηπιάδου σελ. 18.

μέρα—9 'Ιουλίου—μιά Τουρκική περιπόλος πάτησε τ' άρχοντικό τους, άλυσόδεσε τούς δυο αδελφούς κι' άφου έκλεισε σφραγίζοντας τά σπιτία τους και τίς άποθήκες τους, έβγαλε έξω τήν οικογένεια τους, κι' αύτους τούς όδήγησε στη Λευκωσία μαζί μέ τόν Ιεροδιάκονο Χριστόφορο. 'Η οικογένειά τους, ή πλουσιώτερη οικογένεια τής κωμόπολης, δέν είχε τίποτε τώρα, γιατί ή περιουσία τους «έπ'ηεν τιαπίν» κατά τήν τουρκική φρασεολογία δηλ. έδημεύθη και ζούσανε άπ' τή έλεημοσύνη τών χωριανών. Οί άρχοντες μιάς ολοκληρης περιφερείας καταντήσανε ζητιάνοι.

Όστόσο σάν τούς πήρανε και τούς τρείς στη Λευκωσία, τίς πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες τούς έπεσκέφτηκε στη φυλακή ένας συγχωριανός τους άπ' τήν ίδια κωμόπολη, «Έλληνας κι' αύτός, ό Βονζιάς πού είχε καλά μέ τούς «ζαπτιέδες», γιατί τούς έδινε στράματα σάν έρχόντουσαν στη κωμόπολη για περιτομία. Ο Βονζιάς στήν έπίσκεψή του τούς συνεβούλεψε ν' άλλαξοπιστήσουν για νά σώσουνε τή ζωή τους και τήν περιουσία τους. Πραγματικά οί Τούρκοι επανειλημμένως προσπαθήσανε νά τούς πεισουν νά έξωμόσουν άλλα μάτια. 'Η συμβουλή του Βονζιά κι' οί προτάσεις τών Τούρκων πιάσανε φαινταί λιγάκι στήν καρδιά του μικρότερου. Γι' αυτό σέ μία στιγμή ό Χατζή Κυριακος πρότεινε σιγα στον αδελφό του ν' αλλάξουνε προσωρινά τήν πίστη τους για νά σωθούν με τήν περιουσία τους κι' ύστερα έρχόντουσαν πάλι στο σωστό δρόμο σάν περνούσε ή φουρτούνα. Ο Σ. Σολωμής προσπάθησε τότες νά τόν κρατήσει στήν άληθινή πίστη ένδυναμώνοντας τον μέ πατρικά λόγια στον άγώνα του.

Όλη τή νύχτα—κατά τούς γέροντες—ό Σόλωνας πήγαινε νά σκάσει μήπως ό αδελφός του άν τόν σκόταναν αυτόν πρώτα οί Τούρκοι, άλλαξοπιστούσε. Γι' αυτό μηχανεύτηκε τά επόμενα: Πρωί πρωί μόλις ξόπνησε και θά τούς καρατομούσαν φαινόταν πολύ στενοχώρημένος. Σάν ήρθανε οί ζαπτιέδες για νά τούς ρωτήσουνε για τελευταία πιά φορά άν θ' άλλαζαν πίστη εί δ' άλλως θά τούς ξέκαναν είπε σ' αύτους ότι είδε όνειρο πώς ό αδελφός του ήταν σκοτωμέ-

νος, γι' αυτό ήθελε νά τόν ιδή σκοτωμένο πρώτα κι' ύστερα νά πεθάνη. Πραγματικά ό Χατζή Κυριακος έκαρτομήτη πρώτα κι' ύστερα ό Σολωμής πού κατά τήν καρατομήσή του τρείς φορές ό «τζιελάττης» χτύπησε άστοχα και μονάχα τήν τεταρτή φορά πέτυχε. Κι' έτσι πέθανε βεβαιωμένος πέρα για πέρα πώς ό αδελφός του δέ θά πρόδινε τή πίστη τους. Τά κόκκαλα του Σ. Σολωμής βρισκόντουσαν μαζί μέ τά κόκκαλα άλλων πολλών λαϊκών και Ιερωμένων πού πέθαναν για τόν ίδιο σκοπό στήν Έκκλησία τής Φανερωμένης. Μετά τήν ανακίνηση τής εκκλησιας τά κόκκαλά τους μεταφερθήκανε σέ κενοτάφιον κάτω άπ' τήν Άγία Τράπεζα τής νέας εκκλησιας και σήμερα στο μαρμάρινο κενοτάφιο στον περιβολο. (1)

Όσο για τόν Ιεροδιάκονο Χριστόφορο λέγουν πώς κρατούσε από τήν οικογένεια «τών Κονομων» μία οικογένεια πού έδινε και δινει ακόμη για μία εκατονταετηρίδα και περισσότερο παπάδες στις εκκλησιας τής κωμόπολης. Σάν τόν πήρανε στη Λευκωσία και του πρότειναν ν' άλλαξοπιστήση άλλ' άρνήθηκε περιφρονώντας τή θρησκεία τών δημίων του, τόν κάτσανε στον μπάλλο, συνηθισμένο μέσο εκτέλεσης επί Τουρκοκρατίας. Λέγεται ακόμη πώς ως τήν ώρα πού ή ζωή του τελειωσε ύβριζε μεγαλόφωνα τούς δημίους του και τήν πίστη τους.

Μερικοί γέροί μου άνεφεραν πώς ό «πρωτόπαπας», χωρίς νά ναι βεβαιωμένοι ποιο ήτανε τ' όνομά του άλλαξοπιστήσε. «Ενας μάλιστα μοδπε πώς έγινε χότζας. Κατά τή γνώμη μου πρόκειται για κανένα άλλο Ιερωμένο πού έξόμωσε επί Τουρκοκρατίας και τά συγχίσανε.

Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

BIBLIA

P. Dikaios: The Excavations at Vounos—Bellapais in Cyprus, 1931—2., «Archaeologia», t. 88, 1940.

Έξογν Άγωνιάδη: Λόγος εις τούς πεσόντας. Πάφος 1941.

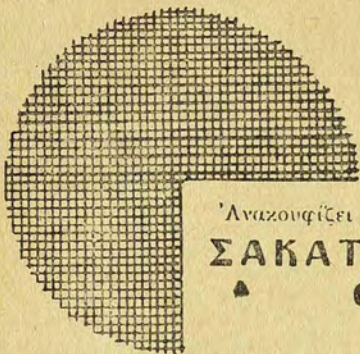
Ξ. Π. Φαρμακίδης: 'Η προσέλευσις τών Έλλήνων εις τόν Χριστιανισμόν, έν Λεμεσώ, 1941.

Τύπος κι' άλληλογραφία στο έρχόμενο.

(1) Δες στο παραπάνω Βιβλίο σελ. 21.

Υπεύθυνος Ιδιοκτήτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύναια.

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος», Θ. Κυριακίδη—Λευκωσία.

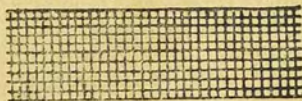
Ἄνακουφίζει τοὺς πόνους καὶ κοιμίζει.

ΣΑΚΑΤΕΜΑ ▲ ΟΣΦΥΑΛΓΙΑ

Τὸ πόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πόνων τῆς μέσης καὶ ράχης εἶνε τὸ ΣΛΟΑΝΣ. Ἐπαλειφόμενον ἄνευ ἐντριβῆς συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν νέου αἵματος μέσῳ τῶν πονεμένων μελῶν τοῦ σώματος, ἅτινα θερμαίνει, διαλύει καὶ καθυλογοῖται ἀφαιρεῖ τοὺς πόνους καὶ ἀναζωογονεῖ τοὺς μῦς. - Ὁ ὕπνος σας ἀποκαθίσταται βαθύς, καὶ ἤσυχος. Δικαίως δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐπιζαλοῦσι τὸ Σλόανς Λίμεντ ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ SLOAN'S

Τὸ παγκοσμιον φήμις ὕγρον πρὸς ἐπάληθριν μεταχειρίζομενον ἀπὸ 1838 ἕθνη

SLOANS

LINIMENT

